

899.962.1(05)

შ-40

საუმაწვილო ნახატებიანი
ჟურნალი

იზარდე, მწვანე ჯეჯილო,
დაპურდი, გახდი ყანა!..
ი. ლ.

№ IX

913
1114

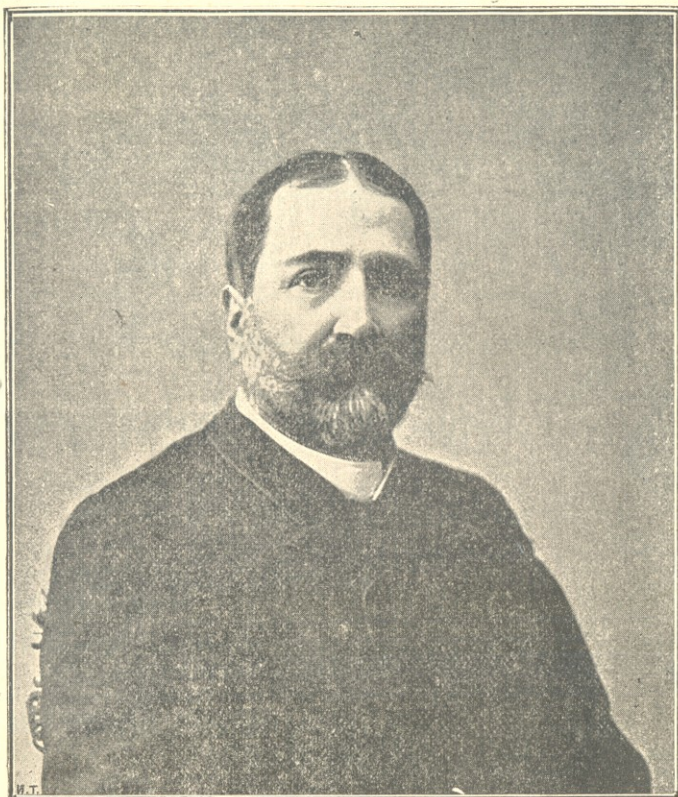
სექტემბერი, 1907

ფელიწადი მეთვრამეტე

1334.

თ ბ ი ლ ი ს ი

ელექტრომბეჭდავი ანხ. „ზრომა“, მიხეილის ქუჩა, № 65
1907

სედავთ ამ სურათს, ჩემო ჰატარა მკითხველებო? კარგად ჩააკვირდით, ჩაიბეჭდეთ თქვენ ჰატარა გულში და მესსიერებაში ეს მშვენიერი და ბრწყინვალე სახე ქართველთათვის ღიდებული სოცისა, ეს სახეა იმ ილია ჭავჭავაძისა, რომელიც 30 მარიაშობისთვის ავა-საკებმა მოჰკლეს, ტყვიით და მასვილით გაუპეს ძაღლი შუბლი და ის მტკიცე, ქართველთა მოსიყვარულე და ძვირფასი გული, რომელიც მთელი ორმოცდა ათი წელი მხოლოდ ქართველთა ბედნიერებისთვის სცემდა. ილიამ დასწერა აუარებელი ლექსათ

და ჰროსათ წიგნები, ილია იყო კასაოცარი მჭერმე-
ტეველი ორბოორი და თავისის სიტყვით და კალმით
ქართულ ეოველ საქმეს წინამძღრობდა და აი მთელი
საქართველო მგლოვობს და თავს დასტირის.

არ არის ერთი ქალაქი, დაბა, სოფელი, მივარ-
დნილი შორეული კუთხე საქართველოსი, საიდანაც
არ მოეცათ გლოვის ბანი საერთო ქართველთა გო-
დებამი. ათასი სამგლოვიარო დეპეშა მოვიდა ეოვე-
ლის კუთხიდან, ათასი მშვენიერი, ძვირფასი ვაზვი-
ლების გვირგვინი ილიას კუბოს შესამკობათ, ათასი
შეგნებული და განათლებული მოვიდა ჩვენ დედა ქა-
ლაქ თბილისს ილიას მცხედრის თაყვანის საცემლათ,
იძისი კურთხეულის მარჯვენის სამთხვევლათ. ათასი
მწარე, გულ-დამწვი და აღმფრთოვანებული სიტყვა
წარმოითქვა ილიას საფლავზედ. მთელი ქალაქი და
ქართველობა შავებით შეიმოსა და ძვირფას განსვენე-
ბულს ია-ვარდთან არეული ცხარე ცრემლი დააფრქვია.

ამ სადა კაცს, ამ უბრალო მოქალაქეს ღვთაებ-
რივი თაყვანი სცა და მეფური დიდებით და სიმდიდ-
რით დაასაფლავა წმინდა დავითის ეკლესიის კალა-
ვანში.

მღვდელი, ერი, დიდი, ჰატარა, გლეხი თუ თავა-
დი, მუშა თუ ვაჭარი ერთგვარის მოწიწებით, ერთ-
გვარის თაყვანებით იდრეკს მუსლს ილიას საფლავის
წინ და აღშოთებით ჰკობს ილიას ჯალათის სა-
ხელს. წეული იუოს, წეული, შეხვენებული ის ავა-

ზაკი, მხეცი კაცი, ვინც მოუსპო სიცოცხლე 70 წლის მოხუცს, ვინც მოსპო სიცოცხლე ჩვენის მხეკლის, ღვთისაგან კურთხეულის მკონის ილიასი!

მოვა დრო-გაიზდებით, ჩემო ძვირფასო, ჭკუა გაკიპავრდებით, შეისწავლით, შეიგნებთ ილიას ნაღვაწს-ნაწერსა და მაშინ მის დიდებას და თაყვანისცემას თქვენი დიდება და თაყვანებაც მიემატება და ასე ეს ძვირფასი სული საუკუნებიდგან საუკუნომდე ქართველთა შთამოებას გადაეცემა.

„მოვა დრო, გაიზდებით,
 კლავი გაგიმავრდებით,
 შვილო, ყრმობის სიზმრები
 ბრძოლაზედ გაგეცვლებათ.
 ნახავთ ჩვენ ბედშავობას,
 ჩვენს ერთობას დაკარგულს,
 ჩვენსა წამხდარს გმირობას
 და მამულს დაობლებულს!

აინთეთ ცეცხლით გული,
 მტერსა დაეციოთ მეხად,
 ან, ვით შვილი ერთგული,
 დააკვიდ მამულს მსხვერპლად!

მაშინ დიდი ქართველი მამა ილია, თავის სანატრელ ქართველ დედანთან ერთად ნუგეშ იცემს:

რომ მისგნით სიტყვა თქმული
 შენ საქმეთ აღუსრულე.

ეკ. გაბაშვილისა.

ჯირკი და ნახშირი.

(ფრანგულიდან)

უსრის შუაგულში, სამთარში, ერთი ზატარა, ნედლი ჯირკი მწარე ცრემლებით რწევდა და ნაცარს, ღრმათ ოხრავდა და სასარლათ, გულსაკლავათ ჰკენესოდა.

ერთმა ნახშირმა, რომელიც დაღალულიყო ამდენი ოხერის და კენესის სმენით, ვეღარ მოითმინა და ბოლოს ჰკითხა, „რას სმაურობ“ო.

— „ერთი შემომხედე, როგორ ვიტანჯები, აბა როგორ არ ვისმაურო“ო! — მისუსტებული სმით უპასუხა ჯირკმა.

— „შენი ცრემლები მხოლოდ იმას ამტკიცებს, რომ დღეს ზირველათ იტანჯები“ო! — წყნარათ მიუგო ნახშირმა. — „მე კი... მე იმდენი ტანჯვა ამიტანია ჩემ სიცოცხლეში, რომ ტირილი აღარ შემიძლია“ო.

ელ. წერეთელი.

ეგ ზაწია გულიც იტანჯება!

აღირობიდან სელ ცარიელი ვბრუნდებოდი. გულ ნატკენი აქეთ იქით გავიუბრებოდი, იქნება რაჟე ნადირი შემსვედროდა.

უცბათ დავინახე რამდენიმე მოთარეშეუვალი. ბალახს დასტრიბლებდენ და სძაგლათ ჩსოდენ: სან ძაღლა აფრინდებოდენ და სან ძირს დაეშვებოდენ.

მიუხალოვდი, და რას ვხედავ! ევავები დასცემოდენ დედა-კურდღელს. ის უკანა თათებით ჩაცუცქნულიყო და წინა თათებით იგერებდა მტერს. თვალებ-

ბიდან სიბრახით ცეცხლი სცვიოდა, ურები უბეჭედა, კბილებს აკრახუნებდა.

დავაცქერდი და გავარჩიე, რომ მას ფესებ ქვეშ, ბალახზე, მისი ბაჭიები ეყარენ. ესენი შიშით ერთმანეთს ეკვროდნენ.

შეგშინდი, შემებრალა დედა-კურდღელი.. მათ გადასარჩენათ უცებ ჰაერში გავისროლე თოფი. ერთ წამს მსუნავი ვაჭები განიფანტენ. დედა კურდღელი თოფის ხმაზე დაეცა ძირს და გადაეუარა შვილებს.

რომ მეტათ არ შემეშინებინა საცოდავი დედა მივიძალე ბალახებში.

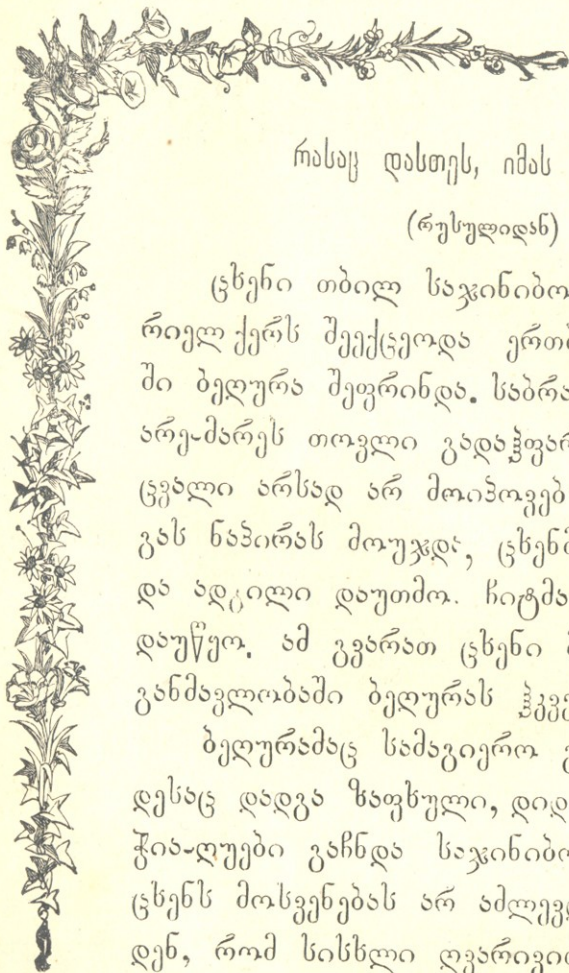
ზატარა ხანს შემდეგ დედა კურდღელი მოვიდა გონზე, მიისეღ მოიხედა და საჩქაროთ წაასხა მახლობელ ტყეში თავისი ბაჭიები.

— ეს ზაწია გულიც იტანჯება შვილებისთვის და სიცოცხლეს არ ზოგავს მათთვის, გავიფიქრე მე და ამ დღიდან კურდღლის საცოდავობით სამუდამოთ ნადირობას თავი მივანებე.

ანიკო.

(რუსულიდან)

რასაც დასთეს, იმას მომეი.

(რუსულიდან)

ცხენი თბილ საჯინიბოში იღვა და გემ-
რიელ ქერს შეექცეოდა ერთბაშათ საჯინიბო-
ში ბელურა შეფრინდა. საბრალო მძიერი იყო.
არე-მარეს თოვლი გადამჭურებოდა და მარ-
ცვალი არსად არ მოიპოვებოდა. ბელურა ბა-
გას ნაპირას მოუჯდა, ცხენმა ერთი შესედა
და ადგილი დაუთმო. ჩიტმა მარცვალს კენკა
დაუწყო. ამ გვარათ ცხენი მთელი ზამთრის
განმავლობაში ბელურას ჭკეპებავდა.

ბელურამაც სამაგიერო გადაუნადა. რო-
დესაც დადგა ზაფხული, დიდ ძალი ბუხები და
ჭია-ღუები გაჩნდა საჯინიბოში და საწეალ
ცხენს მოსვენებას არ აძლევდენ; ისე ჭკებენ-
დენ, რომ სისხლი ღვარვიით სდიოდა. ბე-
ლურამ შეამჩნია და სძაურობით საჯინიბეში შეფრინ-
და, მივარდა ბუხებს—ზოგი განანდგურა, ზოგი შეა-
ძინა და გააგლო.

შერიგონენ.

ათა მცემ, შე უღმერთოვ, რა და-
მიძავებია შენთვის? სომ ხედავ, მეც
თქვენთან ვიზრდები, ჯერ სომ სამი
თვისაც არა ვარ!

— ჭურრრ! ჭურრრ! ჩხაოდა გულ გახეთქილი კაჭ-
კაჭი ნატო და თან შიშისგან თვითონაც ძალაუნებუ-
რად ჰქებენდა თავის შემწუსებელ ვარისას.

— მკბენ კიდევ, შე სასიკვდილე შენა?! გაგუ-
ლისდა და უფრო გაცხარდა სადედლე ვარია და უფ-
რო ცხარედ ჩასცხო და ჩასცხო კაჭკაჭსა.

— ნუ მკლავ, შე უსამართლოვ, რა დაგიძავე?!
ევედრებოდა კაჭკაჭი, თან შიშით ჩხაოდა, რაც ძალი
და ღონე ჰქონდა.

— რა დაგიძავეო?! რა დაუძავეს შენმა დედამ,
ძამამ, დეიდამ, ბიძამ, ჰანამ, ბებიათ, დებმა, ძმებმა,
ნათესავებმა, მთელმა თქვენმა გვარმა ჩემს ძმებს, დებს,
დედ-ძამას, ბიძა-ბიძაშვილებს, მთელს ქათმისა და ინ-
ვის გვარსა. ცოტა წიწილები და ჭუკიები გამოწიწ-
კენს? თქვენ არ გაჭმევდნენ? მაკ თქვენს სამიწე ღორ-
მუცლებს არ აძლობდნენ ჩვენი ქორუა წიწილების
სორცითა? რისგან მოხდა, რომ თქვენ მაგრე სუფ-

თად და კოპწიად დაჭურინავთ და თითო ადღ ბო-
ლოს დაბთრეკთ, ჩვენ კი ბოლო დაგლეჯილები, აბუ-
ზულ-გაწიწკნილები დავდივართ? ეგეც არ გვაკმარეთ
და ახლა აქაც მობძანდი და სათონე-საკუჭნაოში და-
ვრილ ნამცეცებსაც გვეცილები?! თუ არ მოგკაბლი, არ
იქნება, შე გვარ განსათხელებელი!

და სანამ ჰატრონი მიეშუკლებოდა, ურტუამდა და
ურტუამდა საკვერცხედ მოჩრისული ჭროღ-ჭროღა ქო-
ჩორა ვარია ნატო კაჭკაჭსა.

ნატო კაჭკაჭი კი ჩხაოდა და ჩხაოდა.

— მიშუკლეთ! მიშუკლეთ, ქრისტიანებო! მოძკლა
ამ ბნედიანმა. მიშუკლეთ, ვინა ხართ მადლიანი!?

ამ ხანად ბოლო დაგლეჯილი, (ჩინჩლო) ბიბი-
ლო გვერდსედ მოქცეული ვარია ჯოხით მოაძორა
ჰატრონმა მარომ, თან შეთათსა და შერისსა, არც
ემეტებოდა, რომ ჯოხით ეცემსა.

მერე კაჭკაჭს მიუაღერსა:

— მოდი ჩემო ნატო! ვინა გცემა, გენაცვალე,
მაგ უნამუსომა? მოიცადოს მაგ... მაგ სასიკვდილემ!
და კიდევ ჯოხი დაუტუნტურა მოჩხუბარ ვარიასა.

ნაცემი ნატო მაროს წინ დახტოდა და თან რა-
ღაებსაც უამბობდა ჰატრონს, თანაც შესცქეროდა თა-
ვისი შავი მძივივით ბჭევრიანლა თვალებითა.

— ჭურრო! ჭურრო! რომ არ მომშუკლებოდდი, მა-
როჯან, ეგ ცოფიანი მოძკლავდა!

ნატოს ერთგულობაში ალბათ არ იყვნენ დარ-

წმუნებულები, რომ იმისი დამამშვენებელი ბოლო
 ძალზედ დაემოკლათ და მსრებიც სულ შეეჭრათ, რის
 გამოც კურტუმს უკან ზურგი სულ უჩანდა და გა-
 წიწკნილსდა ჰგებნდა.

— რას გერჩოდა ე ქორის გამოსაწიწკნი ეგა?
 რათა გცემა, ჩემო კარგო? ეალერსებოდა მარო ნა-
 ტოსა.

ნატოც ხან ერთი თვალთ შეაცქერდებოდა მა-
 როს, ხან მეორეთი.

— ჭერრრ! ჭერრრ! მცემენ, მარო, მცემენ! რათა
 მცემენ? ვის რა დაუმავე? მართალია კაჭკაჭი ვარ, ჩე-
 მი ნათესავები და მამა-პაპა სულ ტაცებლები და
 ქურდ-ბაცაცები ივენენ, სულ ტაციობით სრდიდენ
 შვილებსა. მართალია, გვავედრიან, რომ იმიტომ
 დაჭვრინავთ მაგრე სწრაფად და თავისუფლად, რომ
 ჩვენი მიწაზედ მოსიარულე წიწილებით იკვებებითო,
 მაგრამ მე რა? მე რაში ვურევივარ? მე რა ვიცოდო,
 დედაჩემი საიდანა მოულობდა, ჩემთვის რომ გემრიე-
 ლი ლუკმა მოჭქონდა, იტაცებდა, იპარავდა, თუ თა-
 ვის ოფლით მოულობდა. აი თუ მე მოვიტაცო, თუ
 დაუმავე ვისმე რამე, მაშინ რაც უნდა, ის მიეონ.
 ჩემი დედ-მამის ცოდო კი მე რათ უნდა გადავიხადო?!

— ჭერრრ! ჭერრრ! იძახდა ნატო. რასაც ეგენი
 აკეთებენ, მეც გავაკეთებ, მეც თვითონ ვიზრუნებ ჩემი
 სასრდოლსთვის. სხვა რა საქმე გვაქვს: ჩვენ ვეკლანი
 კაცის ხელში ვართ, სურს—დაგვარჩენს, სურს—

დაგვხვდეს. რა გვაქვს ერთმანერთში სადაო და გასაუოფელი?

— ჰო ჩემო კარგო, მაგრამ ლურჯ კრუსს გაუფთხილდი, მაგისტვის საკმარისია, რომ შენ ჭრელი ხარ, ხო იცი რა გაბორბლებულია შენი გვაროვნობისგან. ეცადე, ცუდი არაფერი შეგაძნეოს, მერე მალე შეგეჩვენებ და შეგირიგდებიან.

* * *

ნატოს ისტორია გქელი არ იყო. იმის დედმამს მაროს ვენახში ალუბლის წვერზედ ჰქონდა ბუდე. სულ ხმელი ძეძვი და წალბაში აესიდათ, სამ თუ ოთხ ტოტ შუა ჩაედგათ და გაემაგრებინათ, ქოთნის ძირივით შემოეკლისათ ტაღანით და მერე ჩაღა-ბუღა ჩაეგოთ, შემოდანაც წალბით დაესურათ და მხოლოდ აქეთ-იქიდან გაეშუათ განსაძროძი.

კრუსად ძველმის მხოლოდ ბოლო უჩანდა, ისიც იმიტომ, რომ მეტის-მეტად გქელი ჰქონდა.

მარო მოუთმენლად ელოდა ბარტყების გამოჩენას. ძალიან ენატრებოდა კაჭკაჭის მოძინაურება.

— რასა ბძანებთ, ქალო, ბეგიაანთა ჰეავს ერთი კაჭკაჭი, ადამიანივითა ლაპარაკობს. ხუთი თუძანი ეძლიათ, მაგრამ არ მიეცათ; ერთი ხარის ფასია.

— ხუთი თუძანი ჩვენისთანა საწყალი ხალხისთვის ხუთი ათასი თუძანია!— იძახდა მაროს დედა.

მართლა აძლიეს ხუთი თუძანი, ან მართლა ლაპარაკობდა ადამიანივით, თუ არა, ეგ კი არ ვიცი.

თუძცა გოგოები ძალ-ძალე ათვალიერებდნენ ბუდეს და ბარტყებს, არ დააფრინოს კაჭკაჭმაო, მანც დრო გამოეპარათ და ერთსელ რომ ვენახში ჩავიდნენ, ბუდე ცარიელი კი დასვდათ. ძალიან ეწეინათ, მაგრამ ვის დააბრალებდნენ, თავიანთი ბრალი იყო, —ადრე რომ ამოვიუვანოთ, გააციებს და მოკვდებაო.

დადონებული ძარო მოწეენით შესცქეროდა ცარიელ ბუდესა.

— ფიქრი ნუ გაქვს, დარ ძარო, გამხნევა უფროსმა ძმამ, — აბა ვენახს შემოუარე, აქვე ევოლებათ სადმე, შორს არ წაიგვანდნენ, ღამე ისევ ბუდეში უნდა დაიბუდონ სოღმე; თუ ფოხლათ მოვიქცევით, უეჭველად ვიპოვით და დავიჭერთ.

ძართლაც ბუდის შორი-ასლოს წნორხედ ორი კაჭკაჭი იჯდა და ბავშვებს უურბდეებით ათვალიერებდნენ, როცა ისინი ბუდის ქვეშ დატრიალებდნენ. ამათ მიანსლოვებასედ კაჭკაჭები აფრინდნენ და ჩხავილი მორთეს. ერთ ნერვს დასტრიალებდნენ და ჩხაოდნენ.

— აქ მოდი, ძარო, აქ მოდი ჩქარა! აბა უცქირე სადა ზის გამოეეეჩებული! ამიტომ დასჩხავის ასე გამწარებით დედა, უნდა როგორმე ააფრინოს.

მაგრამ უურეუტს არ ესმოდა, რა ხიფათი მოელოდა. იჯდა ნერვის ტოტხედ და აქეთ-იქით უახროდ იბლიტებოდა. როცა ძარო ნერვსედ აფოფნდა, იძან უურიც არ შეიბერტუა, მსოლოდ გაკვირვებით კი უცქეროდა, ეს რა სულიერიაო.

იქნება დაეჭირა კიდევ მაროს, მაგრამ ხელის მოჭიდებამ ნერვის ტოტი შეანძრია, რასედაც ბარტეი იჯდა, ის აფრინდა და იქით ტოტსედა გადაჯდა.

მაროც გულის ფანცქალით მიცოცავდა ბარტეისკენ, თან ცდილობდა ღობესედა დადებულ ძეძვს არ გაეკაწრა, თუძცა ხელძიაც შეერჭო და მუსლიც დაუნისხლიანა, ბოლოს სწვდა დასაჭერად. შეძინებული ბარტეი აფრინდა, ტოტებში გაება, ძეძვებში ჩამოვარდა და ჩხავილი მორთო. მაროსაც ეს უნდოდა,— სწრაფად წახლო ხელი და თუძცა კაჭკაჭი ჰკებნდა და აკაწრიდა, მაგრამ რადას გაუშვებდა ძვირფას საშოვარსა?

ჩამოსვლაში კაბაც ჩამოიხია, წვივიც ჩამოაქლიტა სმელ როკსა. თვალეებ გაბრწეინებული მარო აღტაცებით უხვენებდა კაჭკაჭს დაძძებსა.

დედა კაჭკაჭი კი ჩხაოდა და ეძახდა ნათესაობას საძველად.

მოგროვდნენ ისინიც, დასტოდნენ სის ტოტებში, ჩხაოდნენ, ებედობდნენ, ვერც ერთმა კი ვერ გაბედა მაროს დასცემოდა და ბარტეი წაერთმია.

მარო გასარებული შინ წავიდა, დაღონებული კაჭკაჭები კი წნორებსედა ჩამწერივდნენ და გაბებს ლაპარაკი.

ბარტეს ფრთები და ბოლო შეაჭრეს, „ნატოს“ სახელით მონათლეს და ჩხირების გალიაში შეამწევიდეს. დოში ჰური ჩაუყარეს და თითით ეელში ჩას-

შერიგდნენ

ტენეს. წიწილების სორცს ნახვევ კაჭკაჭს ბარემ არ
ესიამოვნებოდა და უკემურად მიიწითქვდა გლესურ
საჭმელსა, მაგრამ რა მეტი გზა იყო. გოგოები ხან-
დახან კალია-ბუსებისა ც უსიდავდნენ და ათასში ერ-
თხელ სორცსაც მოულობდნენ,—ან მესობლები დაჭ-
კლავდნენ რასმეს, ან ბედნიერ დღეში მამა იყიდდა
დუქანში.

თანდათან შეიჭია ნატო თავის მდგომარეობას,
საჭმელსაც თვითონ დაუწყო ჭამა და ბოლოს სომ
გალიდანაც გამოუშვეს და ნება მისცეს თავისუფლად
სიარულისა. ბავშვებს ძალიან შეიჭია, სულ უკან
დასდევდა სკიათობით და ვვირილით. ქათმებში ჩაერე-
ოდა სოლმე და იმათთან საკენკს ვითომ და ჭკენკავ-
და, სასოგადოდ ძალიან მსიარულად იყო, როცა თა-
ვისუფლად იყო, თუ ქათმები არ ჩაარტყამდნენ თავ-
ში, ან კრუსი არ მოჭკრავდა თვალსა. კრუსმა კი
რამდენჯერმე კინაღამ გაგლიჯა და რის ვაი-ვაგლა-
სით ძლივს გააგდებინეს სელიდან.

გალიაშიაც ძალიან სწუსდა და მოუსვენრობდა,
სულ ჩხაოდა, გალიის კარებს ებრძოდა, გვერდები-
დან თავსა ჭყოფდა, ანტოდა და დასტოდა ქანდარა-
სედ. თუ კარგად არ იყო დაკეტილი, გალიის კარებს
თვითონ აღებდა, რასაც მოახელებდა, ნისკარტით მი-
ათრევდა და სადმე ჩვევ ქვეშ ძალავდა, თან ცალი
თვალთ უღირღიტებდა, ჩანს თუ არაო.

ბოლოს ბევრი ეჭვისა და უნდობლობის შემდეგ

ვარები და დედლებიც შეეხვივნენ. თუმცა ხან და ხან
 რო ჩამოფრინდებოდა საიდანმე, ისევე ჟრიაშული შე-
 უდგებათ ხოლმე. იმათთან ერთად დასტოდა, ჭკენკავუ-
 და, წეალსა სვამდა, ეძასხარებოდა. მარცხ სინარუ-
 ლით ფეხსედა აღარ იდგა, ან ახლა ამოიდგამს ენას,
 ან ახლაო.

მაროს ძამას კი არა სწამდა რა კაჭკაჭის ლაპა-
 რაკისა: — თქვენ რას მიკეთებთ, შვილო, მაგდენი ლაქ-
 ლაქით, მაგან რა გამიკეთოსო.

დღეს აღარ აშინებთ ქათმებს ნატო კაჭკაჭის სი-
 ჭრელე. კრუსიც შეეხვია და წიწილების მოტაცებისა
 აღარ ეშინიან.

თ. რაზიკაშვილი.

გამარჯვებული კაჭკაჭი.

ჩემი ფოსო

მნდა გითხრათ ჩემი ფოსო
 კოხტაა და მშვენიერი,
 ხავერდით ბეწვ-ბაღანსე
 ზედ გადაჭკრავს გიშრის ფერი,

როცა მომეაღერებ
 სანამურათ კრუტავს თვალებს,
 ეელსე მისვამს სიამით კუდს,
 არ მაკარებს ხელსე ბუკალებს.

მისრუტუნებს, მიკრუტუნებს,
 ხან თათს გამკრავს ლოყა-თვალსე,
 ხან სულს ნაბავს, გეგონებათ,
 შეჭნარვია რული თვალსე.

თუ თაგვის სმა გაიგონა
 მაშინათვე გაშექცევა;
 უნდა ნახოთ მაშინ მისი
 ეშმაკური კუდის ქნევა.

კუდს მიწაზე ასანსალებს,
 მუცლით ცურავს, ხანა წეება
 და ამ ეშმაკს უკბილ-ბწკალო
 თაგვი არსად გადარჩება...

ჩემ გიშერა ფისოსთანა
 სხვაგან ციცა არსად არი,
 არ ვინ იცის იმისთანა
 არც კრუტუნის, არც სღაპარი.

უ. მღვიმელი.

რათა ბზუვიან კოლოები?

(ზღაპარი რუსულიდან)

მიფრინავს კოლო და მიბზუვის: ბზუ!
ბზუზუ! ბზუ!

შემოეყარა წინ ჭრელი კაჭკაჭი:

— გამარჯობა, ბატონო კოლო ბზუ-
კუნავ!

— გაცემარჯოს, ჭრელ კაბიანო ებედო კაჭკაჭო!
მიესალმა კოლო და ისევ შემოსძახა: ბზუზუ. ბზუზუ,
ბზუ!

— ნეტა ვიცოდე, რას ნიშნავს ეგ შენი განუწ-
ვეტელი ბზუილი, კოლო ბზუკუნავ?

— რა შენი ჭკუის საქმეა! ჯერ უნდა იცოდე,
ვისთანა ებედობ და ისე შელანჯარაკო! მე იძასა ვბზუ-
ვი, რომ მთელ ქვეყანაზე უღონიერესი და უძლეველი
გპირი განსლავარ, არავის თავს არ ვუყადრებ! ბზუ!
ბზუ!-ბზუ, ბზუ! მიუგო კოლომ ამაყათ.

კაჭკაჭმა გულიანათ გადინარსარა.

— შენ რა ხარ, შენი ღონე რა უნდა იყოს, სა-
ცოდავო კოლონავ! უბრალო ჩიტუნისადაც კი ლუკმათ

არ გაუსდები და რა წამსაც უნდა ელაჭანს გაგადენს დახსავლა გაჭკაჭმა.

— ეს მე და ეს შეიდანო! გამობრძანდეს, ვინაცა ნებავდეს, და ვნახოთ, რა სეირს შეეუბნება! მე არც ფრინველების შიში მაქვს, არც ნადიროსაო, შებსუვლა კოლონა ბსუკუნამ.

— ჭბი გიდი, კოლონავ! მამ, გეტეობა არც არა წივს შეუშინდები?

— რად შეუშინდები! არწივი ვინა ბრძანდება, რომ იმას შეუშინდე!

თურმე შორი-ახლოს, სალ კლდეზე წამომჯდარი-ყო არწივი და კოლო-გაჭკაჭის ბაასს ეურს უგდებდა. რა გაიგონა ასეთი დაცინვა ნამცეცა მუძლის ზირი-დან ფრინველთა მეფეს გული ეელში მოეზინა, გა-ექანა მკვეხარასაკენ და შრისხანეთ შესძახა:

— მართლა არა გაქვს ჩემი შიში, კოლონავ?

— აარა! შესჭვივლა კოლომ ამაყათ.

არწივმა ზირი დაადო და მკვეხარა მუძლი უნდა გადაეულაზა, მაგრამ კოლოც ეშმაკი მწერია.

არწივს კისერზე თეთრი ფაფუკი ბუძბულის სა-ეელო ახვევია. კოლომ მარდად ჩაუსო საეელოში თავისი შხამიანი კოკობი უღვაში და ისე მწარეთ უჩხვ-ლიტა, რომ არწივს „ეაიძე დედავ“ ამახებინა!

გაჭკაჭმა შიშით ტოკვა დაიწყო, მოუსვენრათ ტო-ტიდან ტოტსედ გადასტ-გადმოსტა, მერე გაფრინდა საშინელი ჩხავილით და მთელ საძეფოს მოსდო კო-

ღოს ოინები: „ჩვენს მეფეს აწუხებს და შეურაცყოფას აყენებსო.“

მოხლავდნენ ფრინველები დიდი და ჰატარა. უვირის არწივი, აწუდება აქეთ-იქით! ჩამგნაფებია კოლო მაგრათ ქეჩოში და იჭყვიპება არწივის სისხლით—წურბელასავით. მოიქანცა არწივი და ღონე მიხდილი ძირს დაეცა. გაიტეგნა სისხლით მუცელი კოლონამ და გასწია სასეირნოთ ბზუილით. შეშინდნენ ამ ამბის მნახველნი ფრინველები და ეცნენ ზოგი ალთას, ზოგი ბალთას. გადხედა გულ განეთქილ ფრინველებს კოლონამ და გაჭსუვლა:

— ნუ გეშინიანთ, ჩიტებო-გვრიტებო! დამშვიდდით ჩემო დებო-დედებო! თქვენ ხელს არ განლყბთ. არა რას განვებთ!

მიათრევს კოლო დიპს, მიბზუვის; უკან მისდევენ ფრინველები ზოხინით.

შეფრინდა ბზუკუნა დაბურულ ტყეში, შემოჯდა ერთ ხეზე, რომ ჩრდილი იჩრდილოს. შემოესმა შორი—ახლოს რაღაც ლაწა-ლუწი. ჰხედავს. მაძინი დათვუნა დაბაჯბაჯებს, გორავს და ბლუჯა-ბლუჯა ხაბა-ხუბას იერის ხარბათ სვაჲ მუცელში.

შემოესმა დათვუნას რაღაც ხმა, თვალი მოჭკრბ ბზუკუნას, შებღვირა და დაუბურტყუნა.

— ხმა განწვიტკე, ვილაც ოხერი ხარ და თავს ნუ მბეზრებ შენი წრიპინით, თორემ მამა ჩემს აქვს ცხონება!

აიღო ძაღლა თავი კოდონამ და ომასიანად შე-
ბნეულა:

— რას იმუქრები, რო. იმუქრები, დათუნავ!
ეურებსე სახვი არ გადამაჭრა! მანდ ბუტბუტს, აქ
გამობმანდი და თავი დაბლა დაძიკარ, თორემ მე
ვიცი მე შენ!

— რაო, რაო, რაოოო?! თავი დაგიკრა? მე—
სწილოს ტოლა მსეცმა, შენ — რწეილის ტოლა მწერს?!
გამმორდი, ე მანდ არ გაგსრისო, მე საცოდო და
შენს ცოდოში არ ჩავდგე!

— აბა სცადე, თუ წერას აუტანისარ! შეეჯავას
ცხვირ აფხეკით კოდონა.

გაბრაზდა დათვი, რა გაბრაზდა, ზირიდან დო-
რბლებსა ჰქრიდა! მოდი და გული ნუ მოგივა: კო-
ლოებმაც კი უნდა გაბედონ იმასთან ლაპარაკი, კო-
ლო-ბუხებმაც?!

დაიბურღუნა დათუნამ, აიუაყვა უკანა თათებზე
და შემოუქნია კოლოს წინა თათი, მაგრამ მტერი და-
გრჩეს ხელ ცარიელი! თვალის დასამხამებაც კი ვერ
მოსწრეს დამწრე ფრინველებმა, რომ კოლო დათიას
ზედ ცხვირის წვერზე დასაკუჭდა და უგძირა თავისი
ბასრი ნესტარი. შებდავლა დათუნამ სიმწრით:

— დამესხენ, კოდონავ! მომმორდი კოლო-ჯან,
შენს სიერმეს ვენაცვალე! გეყოფა სუძრობა, ჩემო მწე-
რიკო!

რათა ბზუკიან კოლოები

მაგრამ საქმე არა გაქვს! მოშორდეს ისე ადვილად რომ ერთი იმისი სისხლითაც არ დაითროს!

ტრიალებს დათო, გორაობს მიწაზე, ცეკვავს უკანა თათებზე, ბუქნაობს და ცდილობს თავი დააღწიოს კოლონას; მაგრამ ამაოდ!

გაფრინდა ამასობაში მეჭორე ებედი კაჭკაჭი და მოსდრო მთა და ბარს, ნადირთა კარსა და ბანს კოლოს ამბავი, დათვის დაბრეყება და შერცხვენა, ასე მასხრათ ავდება!..

მოაწუდა ნადირი დიდი და ჰატარა. რას ნახავს კაცის თვალი უკეთეს სანახაობას! ნამდვილი შექცევია, თამაშა! გადადის ათურმას დათო დათვიანშვილი, ღრიალებს თავისი ბოხის სმით, ბუქნაობს და ცეკვავს! დასკუშებულა მის ტუჩზე კოლო, აფრიალებს მარაოსავით ჰაწაწკინტელა ფრთებს და ტრახახობს:

— ხედავთ, ხალხო და ჯამათო, დათვუნის რა ცეკვა ვასწავლე!

იცინიან ნადირნი გულიანათ და თან იწვიან დათვის საცოდობით.

— კარგია, კოლო-ჯან, ანატოე შენ გაზღახ, აკმარე და მაგის ამ საცოდობას ნუაა გვაუერებინებო! შესთხოვეს ბოლოს მხეცებმა კოლოს.

— იმ ზირობით, თუ მიწამდი თავს დამიკრავსო, მიუგო კოლო.

სწეინს დათიას, ეთაკილება კოლოს წინ თავის მოდრეკა, მაგრამ მეტი რა ჩარაა! დაუკრა მძიმედ თა-

ვი, მოძორდა კოლო, და გაბუნძულდა დათვი ღურ-
ღუმელ ტუეში შერცხვენილი დასაძალავათ, უკან აღარ
მოუსედნია.

— გასწი და საცა შენი თქვა, დათო ბურტყუნავ,
იქ კოლოებსაც ნუ დაივიწყებო! მიაძახა გამარჯვებულ-
მა დამარცხებულს.

გაფრინდა ჩვენი ფალავანი ჭაობებში, თავის სამ-
შობლოში, რომ ეცნობებინა თავისი გამარჯვება ჭა-
ობის მკვიდრთათვის, მაგრამ გზაში ავღარმა მოასწრო:
გაიეღვა, ატედა ჭექა-ქუსილი, ამოვარდა გრიგბლი
და წამოუშინა შხაუნა წვიმამ.

შეშინდა კოლო, საქმე ცუდად არის, ახლა კი უე-
ჭველად დავიღუპებით!

კოლოს ბედსე, გზის ზირად იღვა ნორჩი მცენა-
რე, ამოეფარა ამ მცენარეს და სმა გაკემდილი იც-
დიდა.

ნადირნი და ფრინველნი ტუეში მიიძალნენ... კარ-
გა ხანს იბობოქრა გრიგაღმა. ნორჩი მცენარე ამ
დროს იხნიქებოდა ძლიერი ქარის ქვეშ, იხრებოდა
აქეთ-იქით და გადაურჩა მას როგორც იყო. ტუეში
კი ბევრი უსარმაზარი ხეები მიიძსხვრ-მოიძსხვრნენ,
ხოგი წაიქცა და ზოგიც ძირიან-ფესვიანათ ამოვარ-
და.

ბოლოს ქარი ჩადგა, მინდორი დამშვიდდა. ცაზე
მწემ გამოანათა. კოლომ დიდი შიში გამოიარა და
ძლივს ცოცხალი გადარჩა.

გამოეფინენ მინდვრით ნადირ-ფრინველნი. აღარ-
სად ისმის კოლოს ბზუვილი.

— დაიღუბა სწორედ საცოდავი ცრუნებტელა კო-
ლონაო! სთქვა კაჭკაჭმა, რომ ამ დროს კოლონა მცე-
ნარის ძირიდან ამომდგრა და შემოსძახა თავისი: ბზუ-
ბზუ, ბზუ!

— მშვიდობა თქვენდა, ძმებო, — ნადირნო ტვისა-
ნო და დებო, — ფრინველნო ცისანო!.. რასა იქთ და
როგორნა ხართ? ვმადლობ ღმერთს, რომ მშვიდობით
გხვდავთ!

გაჭკვირდნენ ფრინველნი და ნადირნი.

— დასე, კოლონას, ამ მედგარ ქარსაც რომ ვე-
რს დაუკლია რაო!

— სად იყავ, გენაცვა კოლონავ? ჰკითხა კაჭკაჭმა.

— სად ვიქნებოდნი, — ქარს ვეოძებოდნი. ვერ და-
მინახეთ, რომ ხის ძირიდან ამოვძვერ? ვიჯექ იქა და
სე მეჭირა, რომ არ წაქცეულიყო. მე რომ არ შევ-
სწრებოდნი, საბრალო სე უთუოდ ძირიანად ამოვარ-
დებოდა და წაიქცეოდა. მაგრამ მე მეჭირა მაგრა და
ქარს აღარ მოვაგლეჯინე! ძაამ! მე ვარ რაცა, ვარ!
ჩემსე მძლავრი ვინ არის ქვეყანასე! მშვიდობით ძმე-
ბო და დებო! ახლა კი ჩემს ჭაობისაკენ მიუფრინავ!

— მშვიდობით, ჩვენო გძირთა გძირო! მიაძახეს
ფრინველთა და ნადირთ.

როგორ ზრდიან პირუტყვები

თავიანთ შვილებს.

მ ე ლ ა.

აღაც უხასიათო შვილები ჰყავს მელას: თუ მამ-
ლაზნი არიან, ეთამაშებიან ერთმანეთს, როგორც
კარგი და-ძმა. მაგრამ თუ მოიტანა დედამ რამე — ისვი-
ან ქათამი — გათავდა მათი კარგი განწყობილება.
დაიწყება ჩხუბი და ვაი-ვაგლასი მათ შორის. დედა
ცდილობს შინ ბევრი საჭმელი მოიტანოს, განა მის-
თვის სასიამოვნოა, რომ ეოჯელ ლუკმისათვის ასეთი
აღიაქოთი ატყდეს.

გათავდება ჭამა, გამოძლებიან ჰატარა მელები და
ისევ თამაშობენ ერთად, რო ნახოთ, კესიამოვნებათ
ისე ტკბილათ თამაშობენ.

შემოდგომისათვის ისე გაწუწკდებიან ჰატარა მე-
ლიები, რომ დედა ველარ ასწრებს ნადირობას და სა-
ჭმლის ბლომათ მოტანას. მართლაც, სად უნდა წა-
ვიდეს დედა, რამ სიმორეს, რომ რამე იშოვნოს.

კიდევ კარგი, რომ ამათ მთელი ოჯახით შეუძ-
ლიათ შემოდგომასე ნადირობა. ჰატარა მელები მო-
ღონიერდებიან, სულ ხომ არ ითამაშებენ!

მგონი, დიდი მოხერხება არ არის საჭირო ჰატა-
რა ჩიტუნის დაჭერისათვის. მაგრამ ამასაც ვერ მო-
ახერხებენ მელები, თუ დედამ არ ასწავლა.

დაიჭირა დედამ მძაფი, არ მოუკლავს, ისე ცო-
ცხალი მიათრია სევში. აუწკლანაუნდათ კბილები მე-
ლია-შვილებს, რომ დაინახეს დედა-მელა რას მო-

ათრევსო. ეცენ დედას, ამ დროს ჩხუბი მოუვიდათ ერთმანეთში, ერთმა შეორეს კუდსე უკბინა, რატომ გაძისწარი წინო.

დასე უბედურებას! ძამაღლი გაუსსლტათ ხელიდან და დაზაირა გაქცევა. ძელიები დაედევნენ და წააქციეს. წეწენ, კლეჯენ საცოდავს და თანაც ჩხუბობენ, ცდილობენ ერთმანეთს ზირიდან გამოგლიჯონ ლუკმა.

ძალე თითონაც იწეებენ ნადირობას, იჭერენ ზატარა ჩიტებს, კურდღლების ბაჭიებს სულ მოკლე ხანში ეოველნაირ ეძმაკობას სწავლობენ — ტყუილათ არ არის ნათქვამი ძათ ეძმაკობასე: , ძელიამ თავისი კუდი მოწმათ ძოიევანაო'.

ანდაზები.

(წარმოდგენილი კ. სეხნიაშვილისგან)

კატამ კლანჭი რას მოაფლოს,
 რომ არ იყოს სასვლეპიდა საწიწკნარი.

დათვისათვის ბუზის ბზუილი მუდამა არის ტყუილი.

შარაღა.

მიდის წინ ფეხის ბაკუნით, არ ეშინია მტრისაო,
 თავი ამაყათ უჭირავს და გულადია ისაო.
 მიდის წინ წვერის ცანცარით, წინ უძღვით თვისა მოძმეთო
 გზას უკვლევს უვალსა სწორ და თვალს ავლებს ამათო.
 რქებიც ტანთ გადაუწყვია და ჰშვენის ვითა ჯიხვსაო.
 მაშ გამოიცან, პატარავ, აქა ვგულისხმობ ვისაო?

საუხმარო ამოცანა.

ცხრა სტაქანი ღვინო ორ ბოთლში ჩაასხეს, ჩამოსწყეს
 შემდეგ იქიდან და თითოდან ცხრა ცხრა სტაქანი ღვინო ჩა-
 მოასხეს.

აბა გამოიცანი პატარავ ეს რათ მოხდა ასე?

ასსნა:

გამოცანები: ღრუბელი, წისკვილი, ზარა.

შარაღა ქარხალი.

რებუსი: კარგ მთქმელსა—კაი გამგონი უნდა.

† ილია გრიგოლის ძე ჭავჭავაძე.

(1837—1907 წ.)

„მაგრამ, პოეტო საყვარელო, ხარ ბედნიერი,
რომ შენი ლექსი სიკვდილითაც არა გკლავს შენა!“

მეზადი ილია გრიგოლის ძე ჭავჭავაძე დაიბადა სოფ. ყვარელში 1837 წელს. დედა მისი სომხის ქალი იყო, მაგრამ ქართული კარგათ იცოდა. ქართული წერა-კითხვა პატარა ილიკომ თავისი მამიდის ხელმძღვანელობით ისწავლა. როცა წამოიზარდა, იგი თბილისს ჩამოიყვანეს და ვაჟების ეხლანდელ პირველ გიმნაზიაში მიიბარეს. 1856 წელს, ცხრამეტი წლის ილიკომ გიმნაზია დაასრულა, პეტერბურგს გასწია და უნივერსიტეტში შევიდა, იურიდიულ ნიწილზე. იგი ჯერ ისევ პირველ კურსზე იყო, როცა (1857 წელს) ლექსების წერა დაიწყო. ამ დროს ეკუთვნის მისი პირველი ლექსები: „ყვარლის მთებს“, „სანთელი“, „ხმა სამარიდამ“ და „სიმღერა“.

უნივერსიტეტში ილია ჭავჭავაძემ 1861 წლამდე დაჰყო და ამ ხნის განმავლობაში მრავალი ძვირფასი მარგალიტი შესძინა ჩვენს სამგოსნო მწერლობას. ამ დროსაა დაწერილი მისი საუკეთესო ლექსები და პოემები: „ქართლის დედას“, „გავსწორდეთ ბედო“, „ელეგია“, „ნანა“, „ბევრი ვიტანჯე“ (1859 წ.); „პოეტი“, „მუშა“, „დაბნელდა სული“, „ნიკოლოზ ბარათაშვილს“, „რამდენიმე სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდამ“, „დედა და შვილი“, „აჩრდილი“, „მესმის, მესმის“... (1860 წ.); „მას აქედ, რაკი შენდამი ვსცან...“, „გაზაფხული“ და „ჩემო კალამო“ (1861 წ.).—

1861 წელს, სტუდენტთა არეულობის გამო, ოცდაოთხი

წლის ილია იძულებული გახდა უნივერსიტეტის მე-IV კურსიდან გამოსულიყო და „მშობელ-ქვეყანას“ დაბრუნებოდა. ამავე წელს ეკუთვნის მისი საუკეთესო ნაწარმოები „მგზავრის წერილები“. ამ წერილებიდან ნათლათ სჩანს, თუ რამდენათ მომზადებული და რა მიმართულების ყოფილა ჭაბუკი მგოსანი, როცა იგი სამშობლოს დაუბრუნდა: ეს მიმართულება იყო მტკიცე კრწანულ-დემოკრატიული, რომლისთვისაც შემდეგ ილია ჭავჭავაძეს თავის სალიტერატურო მოღვაწეობაში იოტის ოდნათაც არ უღალატნია.

დიდებული იყო ის დრო, როდესაც ილია ჭავჭავაძე სამწერლო ასპარეზზე გამოვიდა: მთელს მოწინავე რუსეთს მედგარი იერიში მიჰქონდა დახვესებულ ბატონ-ყმობაზე და მთავრობაც ნი-ანი წლების რეფორმებს ამზადებდა. ჩვენს სამშობლოში კი ჯერ ისევ „ძილი“ სუფევდა, —სწორეთ ის გონებრივ-ზნეობრივი და საზოგადოებრივი „ძილი“, რომლის შესახებაც ახალგაზდა მგოსანი ისე გულ-ამოხკენით გაიძახოდა:

„ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი...“

როსლა გვეღირსოს ჩვენ ვაღვიძება?!“—ა.

არ ეძინა მხოლოდ ახალ-გაზდობის ერთს პატარა ჯგუფს, რომელსაც მაშინ დღეობა ჩვენმა ცხოვრებამ სამი უმთავრესი საკითხი წამოუყენა: ა) მიძინებული საზოგადოების გამოფხიზლება, მის დამღუპველ თვისებათა და გამაუკუღმართებელი წყობილების გაკიცხვა; ბ) ახალი საზოგადოებრივი იდეალების წამოყენება, უკეთესი მერმისისკენ გზის ჩვენება და გ) სალიტერატურო ენის გამდაბიურება, მწერლობისა და ხალხის ერთმანეთთან დაახლოება. სიტყვით თუ საქმით, წერით თუ ზნეობრივის გავლენით აღნიშნულმა ჯგუფმა, დროის შესაფერათ, ღირსეულათ შეასრულა თავისი მოვალეობა: უღმობელი კრიტიკის ქარ-ცეცხლში გაატარა ბატონ-ყმობა, სასტიკი ომი გამოუცხადა ყოველს ჩვენს ეროვნულ ნაკლულოვანებას, და ზნეობრივ-გონებრივათ მიძინებულ ერს უკეთესი ცხოვრებისაკენ მიუთითა; დასასრულ, შესამჩნევათ გაამდაბიურა სამწერლო ენა და შეჰქმნა თანამედროვე სალიტერატურო ქართული.

ამ პატარა ჯგუფში პირველი ადგილი ილია ჭავჭავაძეს

ეკირა. მას პირველს ჰხვდა წილად, ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა მხარეებს შეხებოდა, ერთსა და იმავე დროს მრავალგვარი საკითხისათვის ვაეწია ანგარიში. 1862 წ. მან გვიძღვნა მაღალ-ხელოვნური მოთხრობა „გლახის ნაამბობი“, ხოლო 1863 წელს — „კაცია-ადამიანი?!“, — რომლებშიაც საოცარის სიძლიერით დაგვიხატა ადამიანის კაცური ღირსების გამათახსირებელი, სულითა და ხორციით მისი დამამახინჯებელი და გამაპირუტყვებელი შედეგები ბატონყმობისა; აგრეთვე — ჩვენი ხალხის ცრუმორწმუნეობანი (მკითხაობა), მაქანკლობა, მოტყუებით ჯვარისწერა, ლოთობა, ძმებს შორის გაუტანლობა და სხვანი.

ამავე 1863 წელს ილია ჭავჭავაძე შეუდგა ჟურნალ „საქართველოს მოამბის“ გამოცემას; მაგრამ ჟურნალმა ერთ წელზე მეტს ვერ იარსება და სამუდამოთ დაიხურა. 1864 წელს ჩვენში ბატონყმობა გააუქმეს და ნაბატონრებისა და ნაყმევების საურთიერთო დამოკიდებულების მოსაწესრიგებლათ მომპრიგებელი შუამავლის თანამდებობა შემოიღეს. 1864 წლიდან 1868 წლამდე ილია ჭავჭავაძე ამ თანამდებობას ასრულებდა დუშეთის მაზრაში; ხოლო 1868—1874 წელს იმავე მაზრაში მომპრიგებელ მოსამართლედ მსახურობდა. 1875 წელს თბილისის თავად-აზნაურობამ საადგილ-მამულო ბანკი დაიარსა და ილია ჭავჭავაძე ბანკის გამგედ მიიწვია. მას შემდეგ 1905 წლამდე ილია ამ ბანკის გამგეობის თავმჯდომარედ ითვლებოდა. 1877 წელს მან დააარსა გაზეთი „ივერია“, რომელსაც 1901 წლამდე ხელმძღვანელობდა. ამ გაზეთში ილიამ მრავალი საპუბლიცისტო წერილი მოათავსა, რომელთა შორის ყველაზედ უფრო შესანიშნავია: „ცხოვრება და კანონი“, „აი ისტორია!“ და „ქვათა ღალადი“. ეს უკანასკნელი სომხის მეცნიერთა წინააღმდეგაა მიმართული.

მართალია, სახელმწიფო და საზოგადოებრივმა (ბანკში) სამსახურმა 1864 წლიდან ილია ჭავჭავაძე სამგოსნო მოღვაწეობას დააშორა, მაგრამ მას სამგოსნო კალამი მაინც ხელიდან არ გაუვდია: 1870 წელს მან დასწერა ორი მეტად მწვავე სატირული ლექსი „ბედნიერი ერი“ და „რა ვაკეთეთ,

რას ვშვრებოდით“, რომლებშიაც სასტიკათ გაჰკიცხა ქართველი ერის საერთო ნაკლოვლოვანებანი და უკან ჩამორჩენილობა; 1878 წელს — იმავე ერს უძღვნა მაღალი იმედებით აღსავსე ლექსი „ჩემო კარგო ქვეყანავ“...; 1880 წელს — დიდებული პოემა „დიმიტრი თავდადებული“, ხოლო 1883 წელს — პოემა „განდევილი“. 1887 წელს — ილიას ხელიდან გამოვიდა მოთხრობა „ოთარანთ ქვრივი“, ხოლო 1890 წელს — მისი უკანასკნელი ლექსი „ბაზალეთის ტბა“, რომელიც პირველათ ახლათ დაარსებულის „ჯეჯილის“ პირველ ნომერში დაიბეჭდა.

1905 წელს ილია ქვეყნადემ ბანკში სამსახურს თავი დაანება, რის შემდეგაც იგი თბილისის გუბერნიის თავდა-ახნაურობამ სახელმწიფო საბჭოს წევრად აირჩია.

ასეთი იყო ილია ქვეყნადის მრავალმხრივი და ხანგრძლივი მოღვაწეობა. მან იცოცხლა სრულს 70 წელს და აქედან 50 წელი საზოგადოების სამსახურს შესწირა. ასეთს მოღვაწეებს მოწინავე ქვეყნებში დაფნის გვირგვინით ამკობენ; ილია ქვეყნადეს კი ჩვენი ქვეყნის ნაძირალებმა 30 აგვისტოს გული ტყვიით გაუგმირეს...

დიახ, მოჰკლეს ის კაცი, რომლის ნაწერებზედაც ჩვენ ყველანი აღვზრდილვართ და, ვინ იცის, კიდევ რამდენი თაობა აღიზრდება...

აღარ გვყავს იგი! უღვთო იყო მისი სიკვდილი!
 ვინ უწყს, რავდენი საუნჯენი დავკარგეთ ჩვენა!..
 მაგრამ, პოეტო საყვარელო, ხარ ბედნიერი,
 რომ შენი ლექსი სიკვდილითაც არა გკლავს შენა!

ს. გორგაძე.

განთიადი ახალი ცხოვრებისა.

მოულოდნელი ამბავი.

III.

ადილობის დრო ახლოვდებოდა და ქალბატონი ტაილგრავი თავისი ქალებით ჩამოეშვა დაბლა სასადილო ოთახში, სადაც სუფრა უკვე გაშლილი დაუხვდა. სკამებთან იდგნენ მარაოებით ხელში იგივე ზანგის პატარა ქალები, რომელთაც ეცვათ თოვლივით თეთრი ბჭყვრიალა კაბები. საბრალო პაწიები, თავ-ჩალუნულნი მოწყენილი სახით იდგნენ და ლაპარაკს ვერაპბედავდნენ. წელან ამათაც დაინახეს საბრალო მულატი და კარგათ ესმოდათ, რა დღესაც დააყენებდნენ მას. მართალია, მათ არც ერთხელ არა ჰქონიათ შემთხვევა, რომ გამოლაპარაკებოდნენ თავიანთი მონათესავე ზანგებს, მაგრამ ყური მაინც მოეკრათ ჩრდილო-სამხრეთელების ომზე. მათთვის ძნელი დასაჯერებელი იყო, რომ გამოჩენილიყო ისეთი ხალხი, რომელიც მათ გულისთვის ხმას ამოიდებდა და იზრუნავდა მათ განთავისუფლებაზე. ესენი ორივე—დები იყვნენ. თუმცა შავი კანისა, მაგრამ ძრიელ მიმზიდველი სახე ჰქონდათ. დიდი ხანი არ იყო, რაც ესენი დედ-მამისთვის მოეშორებინათ. ეს ამბავი მოეხდინათ განგებ სულ ღამე, ასე რომ პატარებმა არ იცოდნენ, სად გადაჰკარგეს მათი დედმამა, სად გაჰყიდეს, ან თვითონ ისინი ვისთან არიან და სად იმყოფებიან. მაშინ ზანგებს ამნაირად აშორებდნენ ერთი ერთმანეთს და სხვა და სხვა ოჯახებში ჰყიდდნენ. თუმცა საბრალო ბავშვები ძრიელა სწყუბ-

დენ თავიანთ ბედ-იღბალზე, მაგრამ ხმის ამოდებას კი ვერ ჰბედავდენ; ვერ სცემდენ ერთმანერთს ნუგეშს, და არ შეეძლოთ გაეზიარებიათ ერთი მეორესთვის თავიანთი გულში ნადები მწარე ნაღველი. ამის ნებას ბატონები არ აძლევდენ, მაგრამ ხომ შეიძლებოდა, უცბათ საქმე ისე დატრიალებულიყო, რომ ყველანი განთავისუფლებულიყვნენ, შეიღები დაჰბრუნებოდათ თავიანთ საყვარელ დედ-მამას! მაგრამ განა ამისთანა აზრებისთვის არ იყო, რომ ამ დილით საბრალო მულატს მიუხსიეს ძაღლები და დახრჩობა გადუწყვიტეს?

ქალბატონი ტაილგრაფი ძრეილა სწუხდა, რომ მისი ქმარი აქამდის არ ბრუნდებოდა.

— ახ, დედი, — უთხრა ჯენნიმ, რა კარგი იქნება, რომ იმ ავაზაკის დახრჩობა წინდაწინვე შეგვატყობინონ, რომ დროზე მოვემზადოთ მის სანახავათ.

— აბა რას ამბობ, უჩვენოთ რა იქნება... რასაკვირველია უნდა ჩვენი მონებიც თან წავეყოლიოთ, რომ თავიანთ თვალთ დაინახონ მულატის დასჯა, ეს მათ ჩააგონებს პატივის ცემას ბატონებისადმი.

ლიდა, უფროსი მონა-ზანგი, ამის გაგონებაზე შეკრთა და თავი უნებურად ჩაქინდრა; უნცროსმა, პოლიმ, შეშინებულის სახით შეხედა დას და დიდრონი ცრემლები მარგალიტებათ ჩამოუკოკრდენ ზედ შავს ლოყებზე.

ამ დროს გაისმა ცხენების ფეხის ხმა.

— აგერ, ჩვენებიც მოდიან, თქვა ქალბატონმა ტაილგრაფმა.

— არა, დედი, ეს ჯარისკაცები არიან, ცხენებს მოაქვნიებენ... აგერა, ჰხედავ რა რიგ ბრჭყვინავენ მათი გალაპლაპებული ხმლები!

— უეჭველია, ჩვენმა ჯარებმა საბოლოოდ გაანადგურეს ჩრდილოელთის ჯარი და გამარჯვებულნი მოდიან შინ, — დაუმატა დედამ.

— არა, დედილო, ესენი ჩვენები არ უნდა იყვენ. მათ ხელში ჩრდილოელების დროშა ფრიალებს.

განთიადი ახალი ცხოვრებისა

— მტრისათვის ხომ არ წაურთმევიათ? თქვა ხელ-ახლათ დედამ.

— არა, დედი, ეგენი ჩრდილოელები არიან... მე მათი სურათები მინახავს... ეს ჩვენი მტრები მოდიან, ჩვენ ვიღუპებით.

ქ-ნი ტაილგრაფი გაყვითლდა და გაქვავებული შესცქეროდა გზას, მაგრამ დიდხანს არ გაჩერებულა ასე. ის იყო გულადი, მოხერხებული და მასთანვე სწრაფათ მომქმედი ქალი; მან საჩქაროთ ბრძანებები გასცა და პასუხის საგებლათ მოემზადა.

მალე მათ ბალის ყორეს მოადგენ ჩრდილოელთა ჯარისკაცები, ჯარის უფროსმა, დაინახა რა დიასახლისი, ზრდილობიანათ მიმართა მას:

— მშვიდობა თქვენ, მშვენიერო ლედი, იმედია მასპინძლობაზე უარს არ გვეტყვით და ყელის გასასველებლათ წყალსა და რძეს დავვალევინებთ.

ქ-ნი ტაილგრაფი წელში გასწორდა და მიუბრუნდა მას გესლიანის ღიმილით, რომელშიაც იხატებოდა უზომო დაფარული ზიზღი.

— მიბძანდით ქალაქში და იქ სასტუმროა! ჩემგან კი მაგ დროშის პატრონები ვერც ერთ წვეთ წყალს ვერ მიიღებთ.

— თქვენ ძრიელ გულადი დედაკაცი ბძანებულხართ, — ღიმილით შენიშნა უფროსმა: — მაგრამ ტყუილათ კი უარს გვეუბნებით მასპინძლობაზე. საქმე ამ უამათ რძის მოწოდებით არ გათავდება... სალლი!... — დაუძახა მან ზანგს, რომელიც ჯარს გვერდით მოჰყვებოდა, — ქალაქი კიდევ შორსაა?

— ათი წუთის სავალი გზალა იქნება, სერ!

— კარგი... თუ ღმერთი გწამთ, გაისარჯეთ, მისტერ ზაიტ, — მიუბრუნდა ჯარის უფროსი ოფიცერს, — ქალაქში დაწინაურდით. რამდენიმე ჯარის კაციც გაიყოლეთ და ბინები მოგვიმზადეთ. გენერალ შერმანს, რასაკვირველია, თქვენ ყველაზე კარგ სახლს უშოვნით. ჩვენ კი მანამდისინ აქ დავისვენებთ.

ოფიცერმა დაუყოვნებლივ შეასრულა უფროსის ბძანება და ჯარის ნახევარი ნაწილით გაჰქროლა. დანარჩენი ჯარის კაცებიც საქმეს შეუდგნენ. ისინი დამშვიდებული გულით შევიდნენ უფროსის წინამძღოლობით ტაილგრაფის მშვენიერ ბაღში და ჩრდილ ქვეშ იწყეს დაბანაკება. დიასახლისმა ველარ მოითმინა, გაცოფებული გამოეფარდა გარეთ და შესძახა ჯარის უფროსს:

— როგორა ჰბედავ სხვის მამულში ფეხის შედგმას? მე, საზოგადოდ, არასოდეს ჩრდილოელები არაფრად მიმაჩნდნენ, მაგრამ იმას კი ვერ წარმოვიდგენდი, თუ ისინი ასე უზრდელებიც იქნებოდნენ.

— ქალბატონო, — ზრდილობიანათ უბასუხა ჯარის უფროსმა: — მე ყურადღებას არ ვაქცევ თქვენს ყვირილს. რა გაეწყობა, აქ იმიტომ მოვედით, რომ ბოლო მოეუღოთ სამხრეთელების სიამაყეს და გულ ზვიადობას. თქვენ არ გნებავდათ დამორჩილებულიყავით გარემოებას, ახლა კი მწარე გამოცდილებით მოგიხდებათ დაემორჩილოთ დროის მოთხოვნილებას.

შემდეგ ჯარის უფროსს ყურადღება აღარ მიუქცევია დიასახლისისათვის და ის გულ დინჯათ დაუბრუნდა თავის ჯარის კაცებს. კაი სანახავი იყო ახლა ეს დაბანაკებული ჯარი. მათ გვერდით ზანგები ფათურობდნენ. ყველანი ცდილობდნენ ჩრდილოელების სიამოვნებას. ტაილგრაფის მსახურებს კი შეუწყვეტილივ მოჰქონდათ სასმელ-საჭმელები.

მინდვრათ მომუშავე ზანგებმა ჯერ კიდევ არაფერი იცოდნენ. აგერ ერთი მოსულ ზანგთაგანი გადახტა ყორეზე და გაიქცა მათკენ მისახარებლათ. ამ ზანგ მუშების ზედამხედველი შეეცადა მის დაჭერას, მაგრამ მან ერთი მუშტის კვრით მოიცილა ეს ზედამხედველი. ზანგებმა დაინახეს თუ არა თამამი ქცევა ამხანაგისა, მაშინვე მიხვდნენ: ეს არის გველირსა თავისუფლებათ, საბრალო მონებს სიხარულით დაუწყოა გულმა ტოკვა. ეს თავისუფლება ციურ მანანათ მოეველინა ჩრდილოეთიდან ამ ტანჯულ ხალხს! ისინი ხედავდნენ თავიანთ წინ თავიანთ მზვავეს ამხანაგს, ოდესმე მონას, ახლა კი თავისუფალს, დამოუკიდებელ ადამიანს და უზომო სიხარულით უბედურნი ლამის გა-

გიჟებულოყვენ. მოსული ზანგი ამაყად უამბობდა მათ ჩრდილოელების გამარჯვებას და გენერალ შერმანის მოსვლას. ახლა მტერი უკვე დამარცხებული არის; ბატონყმობა გადავარდა, მონობა აღარასოდეს არ განმეორდება—რომ დღეიდან აღარავის აქვს უფლება მათ სცემონ, ან დასაჯონ, არც ძალდატანება, არც გაყიდვა—აღარავის შეუძლიან, რომ ისინი სამულდამოთ თავისუფალნი არიან, თავისუფალნი მოქალაქენი... მაგრამ ზანგებს სიხარულით აღარა ესმოდათ რა. ბამბეულობა კიჟინით მიჰფანტ-მოჰფანტეს. ძლივს ეღირსათ თავისუფლათ ამოსუნთქვა ცას ქვეშ... თავისუფალ მინდორში, წარმოუდგენელია ის განცვიფრება, რომელიც გამოიხატება ბატონის სახეზე, როცა ის—დაბრუნებული ქალაქიდან, დაინახავს თავის ეზოში უცხოელ ჯარის კაცებს და სიხარულით გადარეულს, მოთამაშე—მონებს.

განთავისუფლებულმა ზანგებმა ჩრდილოელთა ცხენებს უხვათ დაუყარეს თივა და ლერწამი, გარეთ უცბათ გაუშალეს სუფრა, რადგან კაპიტანმა გელდორნმა, ასე ეძახდნენ ამ ჯარის უფროსს, არ ისურვა სახლში შესვლა. ყველანი მოუსხდნენ სუფრას. თითოეულ მათგანს წესიერათ და თავისუფლათ ეჭირა თავი. გენერალ შერმანის ჯარში სუფევდა სასტიკი წესიერება, რადგანაც მხოლოდ წესიერების საშუალებით შეიძლება გამარჯვება. თუმცა ხან და ხან ჯარისკაცები მეტს თხოულობდნენ ხოლმე, მაგრამ მათ მოთხოვნილებას ზომიერება ეტყობოდა.

წარმოიდგინეთ, რა შურიტ და ზიზლიტ შეხვდა მისტერ ტაილგრაფმა, როდესაც ეზოში შესვლის უმალ გაიგონა იმ ქალღლის შინაარსი, რომლიტაც ზანგებს თავისუფლებას უცხადებდნენ. ქალღლდს ხელს აწერდა თვით პრეზიდენტი აბრაამ ლინკოლნი. ზანგები თავ შეკავებით, სიხარულიტ უსმენდნენ მკითხველს, სახე გაბრწყინებოდატ და, როგორც ჩიტი ნარზე, მზათ იყვენ გასაქცევატ. აგერ კითხვატ გაათავეს და გაისმა მათი ყიჟინა და სიხარული. მონა-დედაკაცები სიხარულიტ ტრემლს ღვრიდნენ, რომ თაღიანტ დაკარგულ შვილებს გულ-

ში ჩაიკრავდენ, მთელ არემარეზედ გაისმოდა „ვამას“ გრი-
 ალი.

მოხუცი პლანტატორი ისევ ცხენზე იჯდა და მშიერ
 მგელსავით უცქეროდა ზანგებს. ეხლა კი თვალითა ხედავდა
 იმას, რაც აქამდინ არა სჯეროდა. სამხრეთი უკვე დამარ-
 ცხებული იყო. გენერალი ლის დიდი ჯარი უქვევლია და-
 ღუბული იქნება, რომ ჩრდილოელნი ასე თავიანთ ქეფზე ყვე-
 ლაფერს განაგებდენ ამათ მიწა-წყალზე.

უცბად ზანგებმა შენიშნეს თავიანთი „მასსა“, როგორც
 ისინი ეძახდენ თავიანთ ბატონს და მის გვერდით — მათი ზედა-
 მხედველი გალლი. ყველანი შიშის ზარმა აიტანა და აქეთ-
 იქით მიიმალ-მოიმალენ; ბავშვების ღრიალმა ხომ უფრო ერ-
 თი-ორად აგრძობინა ყველას შიში. მხოლოდ ჩრდილოელებ-
 თან ერთად მოსული განთავისუფლებული ზანგები არსად გაქ-
 ცეულან. ერთმა მათგანმა აიღო ღვინით სავსე ჭიქა და მიარ-
 თვა თეთრ ბატონს, რომელიც ჯერ კიდევ ცხენიდან არ გად-
 მომხტარიყო.

— აზა, მასსა, — უთხრა მან გესლიანის ღიმილით: ერთი
 ჭიქა გადაჰკარ ჩვენ სადღეგრძელოთ.

ასეთმა თავის აგდებამ მოთმინებიდან გამოიყვანა პლან-
 ტატორი, მან სწრაფად აიღო შოლტი და ზურგზე გადაჰკრა
 ზანგს. მაგრამ არც იმან აცალა; საჩქაროთ უკან გადახტა,
 იტაცა რევოლვერი და თან შეჰყვირა:

— ფრთხილათ, თორემ ამით გაგცემ პასუხს.

დედაკაცებმა ტირილი მორთეს და მალე ერთი აყალ-მა-
 ყალი შეიქმნა. ჯარის უფროსი, გელდონი, სწრაფად წამოხტა,
 ხელი მოჰკიდა გაცოფებულ ზანგს და სასტიკათ შეუტია.

— წყნარათ, მეგობარო, თორემ ვინც გაჰბედავს იარა-
 ლის ხმარებას, იმას დაეხვრიტამთ, ხომ იცით ჩვენი სასტიკი
 წესები! თქვენ ვილა ბძანდებით? მიუბრუნდა ის ტაილგრავს.

— მე... აქამდისინ ამ პლანტაციის პატრონი ვიყავ.

— ეხლაც თქვენ გეკუთვნით ეგ, მხოლოდ ზანგებთან კი
 არა გესაქმებათ რა: ისინი ეხლა თავისუფლები არიან. მე
 გთხოვთ, დღეის შემდეგ მეგობრული კავშირი იქონიოთ მათთან.

თქვენ კეთილ-გონიერებაზეა დამოკიდებული ამათი საქმეც, რომ ბოროტათ არ გამოიყენონ მინიჭებული თავისუფლება.

— განა აღრე არ არი თავისუფლებაზე ლაპარაკი? სამხრეთელების დამარცხება შეიძლება დროებით, მაგრამ მათზე სრული გამარჯვება კი არასოდეს!

— მაგასაც ვნახავთ!—სიცილით უპასუხა კაპიტანმა,— აბა შეჰხედეთ ამ ზანგებს, რა რიგი გულუბრყვილობით გამოიცილებიან, თითქოს ბავშვები იყვნენ.

ზანგები, საზოგადოთ, მუსიკის მოყვარულები არიან, მათ ხელათ იშოვებს ჩონგურები, ფანდურები, სხვა და სხვა საკრავები და დაიწყეს საერთო მზიარული სიმღერები. აი ეს გულუბრყვილო მისწრაფება ამტკიცებდა მათ სისპეტაკეს, რომ ისინი იყვნენ უწყინარნი და ყველასათვის საყვარელი ხალხი. იმათ არ მიუმართავთ იარაღისთვის, რომ სამაგიერო გადაეხადათ თავიანთ სისხლის მსმელი ბატონებისათვის, ისინი ხოლო ერთად შეიყარენ, რომ სიმღერით და ცეკვით გაეტარებინათ დრო. დედა-ბერები მაინც შიშობდნენ, ეგონათ ვაი თუ ჩრდილოელები წავიდნენ და ჩვენმა ბატონმა ხელში ჩაგვიგდოსო. კაპიტანი რო ბძანებებს სცემდა, შენიშნა რო ვილაკამ სახელოზე პაწია ხელი წაავლო. მოიხედა და დაინახა პატარა ზანგი-ქალი, თეთრი ტანსაცმელით.

— რა გინდა ჩემგან, ბალო? ჰკითხა აღერსიანათ კაპიტანმა.

— ახ, სერ,—უთხრა ლიდამ,—ეს იმ ორ დებთაგანი იყო, რომლებიც დედ-მამას გამოსტაცეს და ტაილგრავს მიჰყიდეს, — მართალი არის, რაც ჩვენმა ბოზმა გვითხრა? მართალი არის, რომ ჩვენ ყველანი თავისუფლები ვართ, და ნება გვაქვს საცა გვინდა იქ წავიდეთ?

— მართალი არის, მაგრამ შენ ისევ დედ-მამასთან დარჩები, უეჭველია.

ლიდამ მაშინვე უამბო თავისი და თავისი დის სამწუხარო ამბავი.

— სად დაგაშორეს ერთმინეთს, რომელ ადგილას?

— არ ვიცი. ეს მოხდა მაშინ, როდესაც ჩვენ გემში ვისხედით.

— საბრალო ბავშვები, — ჩაილაპარაკა კაპიტანმა აკანკალებულის ხმით. — ჩვენც სწორედ იმიტომ ვიბრძვით, რომ მოვსპოთ, ასეთი საძაგელი უსამართლობა.

— თქვენ წაგვიყვანოთ ჩვენ დედ-მამასთან? — ჰკითხა მოკრძალებით პაწიამ.

— მე ვერ მოვანერხებ? ჩემ ჯარის კაცებთან უნდა დავრჩე. მითხარით თქვენი გვარი, იქნება რამე გიშველოთ.

— გვარი? მე ლიდლას შეძახიან, დას კი — პოლლია ჰქვიან, მამას სიას ეძახდენ, დედას კი სარრას. გვარი არა გვაქვს. ჩვენ ვცხოვრობდით ბოილთან კენტუქში, მან ბანქოს თამაშში წაგვაგო და გემზე გადაგვიყვანეს, სხვა არა ვიცი რა. აბა რა ჯანდაბათ მიხდა თავისუფლება, თუ ჩემ დედ-მამას ვერ ვიპოვნე?

კაპიტანი გელდორნი მწუხარეთ დაჰყურებდა მიწას. პლანტატორები განგებ არ აძლევდენ ზანგებს გვარს, რომ უფრო მოხერხებულათ დაეშორებინათ ისინი ერთმანეთისათვის. კაპიტანმა აუხსნა ბავშს, რომ ვერაფრით უშველის და საბრალო პაწიაც, ყოველივე იმედ დაკარგული, თვალ ცრემლიანი გაშორდა მას

ჯარი გაემზადა ქალაქ ბელვილში, შეშინებულმა ზანგებმა, რომ ხელ ახლათ მონებათ არ გაეხადნათ მათ ბატონებს, აიკიდეს თავიანთი გულა-ნაბადი და ჯარს უკან გაჰყვეს. ყველაზე საუკეთესო, ყველაზე ჯან საღმა მონებმა ანებეს თავი პლანტაციას და როდესაც ზედამხედველმა ჰკითხა ბატონს: განა მოითმენთ მონების გაქცევასაო. ტაილგრავმა მწარეთ ჩაიქნია ხელი, მერე ჩამოხტა ცხენიდან და პირველათ თავის სიცოცხლეში თავისი ხელით თითონვე შეიყვანა ცხენი საჯინიბოში, შემდეგ შევიდა სახლში და ჩაიკეტა თავის ოთახის კარები.

ნ. კასრაძე.

(შემდეგი იქნება)

საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ისტორიიდან.

პირველი წერილი. მშრომელი ხალხის ისტორია.

(გაგრძელება).

IV. საზოგადოების დაბალი და მაღალი კლასები.

საზოგადოებრივი განვითარების დაბალ საფეხურზე მდიდარსა და ღარიბს შორის დიდი განსხვავება არაა. მდიდარი კიდევ ღებულობს პირადს მონაწილეობას საზოგადოებრივ შრომაში და იმგვარისავე უფლებით სარგებლობს, რომელსაც მის ღარიბს თანამოგვარებს სანათესაო კავშირის ცხოვრება ანიჭებს.

ძველის-ძველათ საბერძნეთში თვით მეფის შვილები და გამოჩენილი გმირებიც-კი თხებსა და ცხვრებს მწყესავდნენ; ხოლო მეფის ქალები თავისი მოახლეებითურთ მდინარის პირზე დაიარებოდნენ სარეცხავად; დედოფალი მოახლეებთან ერთად ჰკერავდა და მეფე საკუთარის ხელით იმზადებდა სკამლოგინსა და სხვა-და-სხვა გვარს საოჯახო სამკაულს.

ამგვარივე ცხოვრების სიმარტივე არსებობდა ძველს რომაელებს შორისაც: სახელგანთქმული მეომრები თვითონ ხნავდნენ და ჰბარავდნენ საკუთარს მიწას, ხოლო გამოჩენილი სარდლები ხშირათ საკუთარი ხელით იმზადებდნენ საქმელებს.

მაგრამ სადაც კი სამეურნეო ცხოვრება საკმაოდ განვითარდა, ხოლო ადამიანთა კავშირები თანდათან გაიზარდა და გაფართოვდა, — იქ პირვანდელი მცირე განსხვავება მდიდარსა და ღარიბსა, ძლიერსა და სუსტს შორის მთელ უფსკრულად გადაიქცა.

ვისაც მცირე შეძლება ჰქონდა, ვინც ვალდებული იყო არა მარტო თავისთვის, არამედ სხვის მაგივრათაც ემუშავა, — ამისთანა პირების მთელი შრომა ყანების შემუშავებასა და საქონლის მოვლას უნდებოდა; იგინი ეხლა ველარც ომში ღებულობდნენ მონაწილეობას და ვერც სახალხო კრებებში, სადაც ყოველგვარი საზოგადოებრივი საკითხები წყდებოდა. ამგვარათ იგინი ძალაუნებურათ შორდებოდნენ პოლიტიკურ ცხოვრებას, რომლის ხელმძღვანელობაც შეძლებული პირების ხელში გადადიოდა. ეს შეძლებული პირები სცვლიდნენ კანონებს, როგორც მათი ინტერესი მოითხოვდა, იგინივე აძლევდნენ ძველ ადათებს თავიანთ სასარგებლო განმარტებას, — რადგან ახლა მთელი ძალა-უფლება მათ ხელში იყო. მდიდრებისა და შეძლებულების წრიდან გამოდიოდნენ კანონების „დამცველი“ მოსამართლეებიც, რომელთაც უმთავრესათ მდიდრების მხარე ეჭირათ. ღარიბს არსად აღარა რჩებოდა თავ-შესაფარი მდიდრის მხრივ ძალმომრეობისა და უსამართლობის წინააღმდეგ, და იგი იძულებული ხდებოდა რომლისამე მდიდრისა და შეძლებული პირის მფარველობისათვის მიემართა; ამიტომ თავისუფლებაზე ხელს იღებდა, რომელსამე მდიდარსა და ძლიერს პატრონ-ბატონს იჩენდა, — და მაშინ სრულიად ჰკარგავდა მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის უფლებას. სამაგიეროთ მდიდარ-შეძლებულები, რა კი საზოგადო საქმეებს ხელში ჩაიგდებდნენ, თავის თავს ისე უწყებდნენ ცქერას, როგორც მხოლოდ პოლიტიკურისა და სამხედრო საქმეებისათვის მოწოდებულ ჯგუფს ანუ წოდებას, თანდათან შორდებოდნენ თავის თანამეტომე ღარიბ მიწის-მუშებსა და ხელზე მოსამსახურეებს და, ამგვარათ, ადგენდნენ ეგრეთ წოდებულს „წარჩინებულ“ კლასს ან „მაღალ“ წოდებას.

როცა უბრალო ხალხზე გაბატონდება მმართველი, წარჩინებული წოდება სცდილობს გარეგანის „ნიშნებით“ ყველას აგრძნობინოს, რომ საზოგადოებაში მას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს.

ეს პატივ-მოყვარეობითი მისწრაფება თანაბრათ ემჩნევა ყველა დროისა და ყველა ქვეყნის წარჩინებულ წოდებას.

მაგალითად წარჩინებული ველოური გავაელები თავის თავის განსხვავების ნიშნათ ტანზე ბევრს ტანსაცმელს იცმენ; აგრეთვე კუნძულ ტაიტის მაღალი წოდების წარმომადგენელნიც ტანზე მთელ გარდერობს ატარებენ. ზოგიერთი ქვეყნის წარჩინებულ პირებს ჩვეულებად აქვთ დიდრონი ბრჩხილების დაყენება ხელების ყველა თითებზე, ზოგს სხეულის უზომო სიმსუქნე და სხვ.

კარგმა სმა-ქამამ და მოსვენებით ცხოვრებამ წარჩინებული წოდების წევრებს თანდათან სხეულის განსაკუთრებული თვისებანი შესძინა: მათი კანი ნაზი და მოელვარე გახდა, პირისახე ოხელი და სხეულის აგებულება შნოიანათ მოყვანილი. რამოდენიმე თაობის შემდეგ, მაღალი წოდების ხალხს თითქოს ბუნებაც-კი გამოეცვალა, დაბალი ხალხის უზომო შრომისაგან დაჩიავებულისა და დაბეჩავებულ ბუნებისაგან განსხვავებული შეიქნა. ფიჯის კუნძულის მცხოვრებთა შორისო, — ამბობენ მოგზაურები, — მაღალი წოდების წევრები ირჩვეიან „მაღალის ტანით, მშვენიერის აგებულობითა და ძლიერის კუნთებით; უბრალო ხალხი კი მეტათ გამხდარ-გაყვითლებული და მძიმე შრომით დაბეჩავებულია“. — ხოლო ერთი მეცნიერი, შუა აფრიკაში, მოგვითხრობს: „მაღალი წოდების ქალები ტან-მაღალი და მოხდენილები არიან; მათი კანი ნაზი და გამსჭვირვალეა, მათი სილამაზე — ხანგრძლივ დაუმქენარიო. მაგრამ თუ დაბალ ხალხს ავიღებთ, აქ შევხვდებით მხოლოდ წელში მოღუნულსა, დაბალი ტანისას და ზოგჯერ თითქმის მახინჯ სახეებსაო.“

რაკი ასეთი გარეგნული განმასხვავებელი თვისებანი შეიძინეს, მდიდრებმა და შეძლებულმა კლასებმა თავის თავს ისე დაუწყეს ცქერა, როგორც განსაკუთრებული ბუნებისა და ჩამომავლობის მექონს. ამის შესახებ სხვა-და-სხვა ქვეყნებში მრავალგვარი თქმულება დაიბადა. მაგალითად ძველი პერუელები (ამერიკაში) ამბობდნენ, ვითომც ქვეყნის გაჩენის დროს ზეციდან სამი კვერცხი ჩამოვარდნილიყო: ოქროსი, ვერცხლისა და სპილენძისა. პირველისა და მეორიდან „კეთილშობილები“ გამოვიდნენ, ხოლო მესამიდან — უბრალო ხალხიო“. საშუალო-

საუკუნეებშიაც ევროპელ „კეთილშობილთა“ შორის მტკიცეთ ფეხ-მოკიდებული იყო ის აზრი, ვითომც ღმერთს ქვეყნის შექმნასთან ერთათ სამი მოდგმის ხალხი გაეჩინოს: აზნაური, სამღვდელი და მუშა, რომელთაგან უკანასკნელს ბედად უწერია განუწყვეტელი შრომა კეთილშობილთა სასარგებლოდ. საშუალო საუკუნეებში ზოგიერთი მგოსნები ლექსებსაც კი უძღვნიდნენ ამგვარს „გონივრულს წყობილებას“ და სახალხოთ მღეროდნენ, რომ იმ წყობილების ძირითადი საფუძვლები თვით სამოთხეშიაც კი უცვლელი დარჩებაო, ე. ი. იქაც მდიდარსა და ღარიბ შორის, ბატონსა და ყმებს შორის იგეთივე განსხვავება იქნება, როგორც სააქაო ცხოვრებაში არსებობსო. იყვენ ისეთი პოეტებიც, რომელთაც სწამდათ, რომ „სამოთხეში ღარიბებისათვის ღმერთს ადგილი არა აქვს, რადგან არა ჰსურს—იგინი თავის მახლობლათ იყოლიოსო.“

ამგვარათ, ოდესმე თანასწორ წევრთა შორის მთელი უფსკრული გაჩნდა, ერთმა განსხვავებამ—მეორე გამოიწვია და მთელი საზოგადოება ორ წოდებად გაივლიჯა: ერთ მხარეზე დარჩენ გაბატონებულნი, ხოლო მეორეზე—მონა-მორჩილნი, ე. ი., როგორც პირველნი თავის თავს უწოდებდნენ, „კეთილშობილნი“ და „არა-კეთილშობილნი“, ან, როგორც ჩვენები ამბობდნენ, „აზნაურნი“ და „უაზნონი“. ჩვენებურ „კეთილშობილთა“ შორის, ვგონებთ, დღესაც მოიპოებიან ისეთი პირები, რომელთაც სწამთ, რომ თავად-აზნაურის სისხლიც კი სხვა ფერისა და სხვა მოდგმისაა, ვინემ გლეხ-კაცისა. ძველათ კი ამგვარ შეხედულებას კანონმდებლობაც კვერს უკრავდა და სასჯელს ან ჯარიმას („საურავს“) ადამიანის მკვლელობისათვის იმის კვალობაზე ნიშნავდა, თუ როგორი „სისხლი“ იყო დაქცეული: გლეხისა, თუ აზნაურისა, გინა სამღვდელიოსი. რა თქმა უნდა, გლეხის „სისხლი“ უფრო იეფად ღირდა, ვინემ თავად-აზნაურისა.

ს. გორგაძე.

უგულო გავში.

(მონგომერისა)

IX

ერგეში ყველა ძალიან აღშფოთებულ-
ლია. აგერ რვა საათია და ბავშები კი
არსად ჩანს.

ჯერ ვირჟინი არ შეწყუხებულა,
რადგანაც ხშირათ მოხდენილა უწი-
ნაც, რომ ბავშებს წინ გაუსწრიათ
მისთვის და საღმე თავის საყვარელ
ადგილას მიმალულან ხოლმე, მაგრამ მერე, როცა ჩანს დრო
მოახლოვდა, ბავშები კი არსად იყვენ — ის შეშინდა და გასწია
მათ საძებნელათ. შიში კიდევ უფრო გაუძლიერდა, როცა
ბავშები ვერც სარეცხავ ოთახში ნახა, ვერც ბაღში, ვერც
ძაღლის პატარა სახლთან, და მთლათ სასოწარკვეთილებათ
გადაექცა, როცა სწორეთ ამ დროს საშინელმა წვიმამ დაუ-
შვა.

ვირჟინი დაბრუნდა სახლში და ყველა მოსამსახურეები
დაიბარა, რომ მათთან ერთათ გადაეწყვიტა, რა ექნა. საცო-
დავი სულ თმას იგლეჯდა და იმეორებდა: ვილლის რაღა გა-
დაარჩენს ცოცხალს, ასეთ წვიმაში თუ გარეთ არისო.

მებაღე ერთ მხარეს გაგზავნეს, მეეტლე მეორეს, მხარე-
ული მესამეს. ბოლოს, როგორც იქნა, იპოვეს ორივე პატა-
რა დამნაშავე. ერთმანეთს მიხუტებული ისინი ერთ დიდ
ჩირგვს ქვეშ იჯდნენ თხრილში; ჯორჯი თავმოძვონეთ იმეო-
რებდა, ეს თავშესაფარი მე გამოგნახეო.

— ტბასთან ისე მხიარულათ გავატარეთ დრო, რომ ვერც კი შევნიშნეთ, რომ გვიანდებოდა! — უამბო ყველას ჯორჯმა. — უცებ დავინახე, რომ მზე ჩასულიყო მაშინვე სახლში გამოვიქეციეთ, მაგრამ გზა დაგვებნა. ერთი დიდი ბოვში შეგვხვდა და კარგ გზაზე გამოგვიყვანა. მაგრამ ამ დროს წვიმა მოვიდა. შემემინდა, ვილლი არ გაცივებულყო. დავაჯინე ჩირგვს ქვეშ და მეც გვერდში მოვუჯექი. მერე პეტრე მოვიდა და გვნახა.

ვირჟინი ისე გატაცებული იყო ვილლის მოვლით, რომ ჯორჯს არც კი გასწყრომია. მაშინვე ჩააწვინა პატარა ბავში თბილ ლოგინში და ცხელი ჩაი დაალევინა.

მაგრამ ყველა ამან ვერ უშველა ვილლის. მთელი ღამე საშინლათ ახველა, დილას კი გული ასტკივდა. ვირჟინის შეეშინდა, ფილტვების ანთება არ მოუვიდესო და მაშინვე ექიმი მოაყვანინა. ექიმმა ვილლის ადგომის ნება არ მისცა და რალაც წამალი გამოუწერა.

მთელი დილა ჯორჯმა ძმის ლოგინთან გაატარა, მერე კი ვირჟინიმ ოთახიდან გააგდო, რადგანაც ვილლის ისევ ხველება დააწყებინა და სიცხეც მისცა. ხელახლავ მოაყვანინეს ექიმი.

ჯორჯი თავის თავს დამნაშავეთ გრძნობდა; თავ ჩალუნული და მოწყენილი ის ბალისკენ გაემგზავრა.

უძმოდ მას არაფერი არ ასიამოვნებდა, არაფერი არ ეხალისებოდა, ამიტომ სირბილის და თამაშის მაგიერათ ბაღში მან ჩაფიქრებით დაიწყო წინ და უკან სიარული. ბალის ერთ მხარეს სარეცხავი ოთახი იყო და მის ფანჯარასთან დოღლი იჯდა. დაინახა თუ არა დოღლი, ჯორჯი მიუახლოვდა მას და საუბარი გაუმართა.

დოღლი ერთათ-ერთი აღამიანი იყო, რომელსაც ჯორჯი ისეთ დროს ენახა, როცა ბავში სწუხდა და ტიროდა. ერთხელ, როცა სერ ვევრარდის ცოლი ახალი მკვდარი იყო, ჯორჯი სამრეცხავო ოთახის ფანჯარასთან იჯდა და ბაღში იყურებოდა. მაშინ ბაღში, მის ფანჯრის ახლოს, ჯორჯის პატარა ბოსტანი იყო. ბოსტანში ჯორჯს თავისი დედისთვის

სალათა და მდოგვი დაეთესა. ყოველ დილას დადიოდა და ათვლიერებდა ბავში თავის ბოსტანს, უნდოდა დედისთვის საუზმეზე თავისი საკუთარი სალათა მიერთმია, მაგრამ არც სალათა და არც მდოგვი არ ამოდოდა, გვალვიანი ზაფხული იყო და ყველა მცენარეები ძნელათ იზრდებოდა. ბოლოს, სწორეთ იმ დღეს, როდესაც ჯორჯის დედა კუბოში ჩაასვენეს და სახლიდან წაიღეს, შეწუხებული და დაღვრემილი ჯორჯი ერთხელ კიდევ შევიდა თავის ბოსტანში და უცებ დაინახა, რომ სალათა ამოსულიყო და გადაშლილიყო.

— რათ მინდიხარ ახლა, ნეტავი სულაც არ ამოსულიყავი! — სასოწარკვეთილებით წაილაპარაკა მაშინ ჯორჯმა და მწარეთ აქვითინდა.

აი, სწორეთ ამ დროს უყურებდა მას ფანჯრიდან დოღლი — და მას აქეთ საშინლათ შეუყვარდა ბავში და ყოველთვის უდგებოდა მას, როცა კი ვინმე უწყებოდა.

იმ მწარე ქვითინის შემდეგ არ გაუვლია ერთ საათს, რომ ჯორჯი მინდორში დარბოდა და ბატნებს ეთამაშებოდა. ამ დროს კი მას ფანჯრიდან მამა უყურებდა და ჰფიქრობდა: „რა უგულოა ეს ბავშიო!“

ახლაც, დოღლიმ რომ ჯორჯი მოწყენილი დაინახა, ათასი საქმე გაუჩინა. ჯორჯიც გაერთო. ჯერ გატაცებით დაუწყო დოღლის სარეცხის ჯანდვრაში დახმარება, მერე კი საპნის ბუშტების კეთებას შეუდგა. რასაკვირველია, ჯორჯს არ დავიწყებია გამოეცხადებინა დოღლისთვის, რა ბედნიერებაც მოელოდა მას მომავალ ჰურის-მკის დღესასწაულზე, და დიდი ცნობის მოყვარეობითაც გამოიძია, რა კაბას ჩაიცვამდა დოღლი ამ დღესასწაულისთვის.

— ძალიან უნდა მოირთო, იცი, ძალიან! — რამდენჯერმე გაუმეორა მან.

დოღლიც დაპირდა, ახალ კაბას შევიკერავო და რჩევა ჰკითხა, რაფერი ჩითი ვიყიდო.

ჯორჯმა გაიხსენა მშვენიერი სათუთუნე, წითელი ტყავის, ოქროს ვარაყიანი, რომელიც მამას აჩუქეს მან და ვიღლიმ და ურჩია დოღლის, წითელი კაბა იყიდე ოქროსფერი

ზოლებითო. დოღლიმ თქვა, ვაი თუ მაგნაირი ჩითი ვერსად ვიშოვოო.

— ყვითელი კაბაც ლამაზი იქნებოდა, სწორეთ პურის თავთავის ფერი!— დაფიქრებით წაილაპარაკა ჯორჯმა.

დოღლი დაპირდა, ვეცდები წითელი ზოლებიანი ყვითელი ჩითი ვიშოვოო, და თუ ვერა—მაშინ ყვითელს ხომ უსათუოთ ვიყიდო.

დაღამდა. ჯორჯი გაკვირვებით დარწმუნდა. რომ მას ჩაის დასაღვეათ არავინ უძახოდა, მოწყვიტა რამდენიმე ბოლოკი ვიღლისთვის, გამოეთხოვა დოღლის და თითონვე მოჰკურცხლა სახლისკენ.

თავისი და ვიღლის ოთახის კარებს რომ მოაღვა, ნახა, რომ კლიტით იყო დაკეტილი. ჯორჯმა მიარახუნა.

— ვიღლი! ვიღლი!—ხმა მალა დაიძახა მან.—ბოლოკები მოგიტანე! ვირჟინი! კარი გამიღეთ!

კარი მართლაც გაიღო და ჯორჯს წინ გაბრაზებულ ვირჟინი წარუდგა. ჯორჯმა მაშინვე შეატყო, რომ ვირჟინი საძაგელ გუნებაზე იყო, რადგანაც ამ უკანასკნელს ორივე ყბა ახვეული ჰქონდა. როგორც კი ვირჟინის რამე შეაწუხებდა და გააჯავრებდა, ის ყბებს აიხვევდა ხოლმე. ბავშები ვერ მიმხვდარიყვენ, რა მიზეზით და რა მიზნით შვრებოდა ამას, ეს კი ნამდვილათ იცოდენ, რომ ყბა ახვეული ვირჟინი ბევრათ უფრო ავი იყო, ვიდრე ყბაუხვეველი. ამიტომ ახლაც ჯორჯი შეშფოთდა და მოუთმენლათ ელოდა, რას ეტყოდენ.

ვირჟინიმ მართლაც ბევრი რამ უთხრა, მაგრამ ისე ჩქარა და ისე გაურკვეველათ, რომ ჯორჯმა ნათქვამის ნახევარიც ვერ გაიგო. მან გაიგო მხოლოდ ის, რომ ვიღლი ძალიან ავთ იყო, რომ ექიმი ამბობს, ვაი თუ ვერ გადარჩესო, რომ ყველა ამაში ის, ჯორჯი, იყო დანაშაული... რომ ახლაც, ის იყო ვიღლის ჩაეძინა და მან, ჯორჯმა, გააღვიძა... რომ ახლა ის სადაც უნდოდა, იქ უნდა წათრეულიყო და ვიღლის აღარ მიჰკარებოდა.

ამ სიტყვებით ვირჟინიმ კარები მოახეთქა და საწყალი ჯორჯი თავისი ბოლოკებით მარტო დატოვა.

საშინელი უბედურათ იგრძნო ჯორჯმა თავი, ვირჯინის ნათქვამს ჩაუფიქრდა.

— „ვილლი ისეა ავათ, რომ ვაი თუ ვერ გადარჩეს!“ — მხოლოთ ეს აზრი უტრიალებდა მას ახლა თავში და ადგილიდან ველარ დაძრულიყო. რამდენჯერმე მან შეიქვრიტა კარებში, მაგრამ ვერაფერი დაინახა, მერე გაწვა იატაკზე, კარებს ყური მიადგა და ცდილობდა, რამე გაეგონა. მაგრამ ვერაფერი ვერ გაიგონა. „ვილლი ავათ არის, ვილლი ვაი თუ მოკვდეს!“ — ისევ და ისევ უტრიალებდა ეს აზრი თავში ჯორჯს. ჯორჯმა კარგათ იცოდა, რა იყო სიკვდილი, მას შემდეგ, რაც დედა მისი კუბოში ჩადევს და სამუდამოთ წაიღეს მათი სახლიდან, და ამიტომ უფრო აშინებდა და ძარღვებში სისხლს უყინავდა ვირჯინის სიტყვები. ვილლი ველარ გადარჩება! ვილლი კვდება! ბავშმა ველარ აიტანა ამდენი მწუხარება; მას გულს უკლავდა ვილლის ავათმყოფობა, აშფოთებდა ვირჯინის გაწყრომა, აწუხებდა სვინიდისის ქენჯნა პირობა რომ არ შეუსრულა მამას, აშინებდა მამის მოსვლა და მისი საყვედური... თავზარ დაცემული ის დაეხეთქა იატაკზე და მწარე ქვითინი მორთო... თან თავის თავიც ებრალებოდა. არავის არ უყვარს, არავინ არ ჰფიქრობს მზე, არავინ არ მოვა, რომ ანუგემოს და დაამშვიდოს...

„ვილლი კვდება! იქნება მოკვდა კიდევ!“

აქ ჯორჯს ისე საშინლათ მოუნდა დედის დანახვა, მის კალთაში ჩაგორება, მის მკერდზე მიხუტება, რომ მისი პატარა გული კინალამ გასკდა მწუხარებისაგან... მან ხმა მალლა წამოიკვნესა და ისევ აქვითინდა, მაგრამ მალე შეიკავა თავი და ეცადა, როგორმე გართობილიყო; დაიწყო ფიქრი თავის ბაღზე, თავის სათამაშოებზე, თავის უწინდელ ცელქობაზე... მაგრამ ყველა ეს კიდევ უფრო ცხოვლათ უყენებდა თვალწინ პატარა ძმას, პატარა ავათმყოფ ვილლის, და კიდევ უფრო უკლავდა გულს.

რა დაცარიელებული, რა საშიში იყო ახლა ეს უზარმაზარი სახლი! არსაიდან არაფერი ხმა არ ისმოდა, არსად არავინ ჩნდა! ქვედა სართულში კიდევ უფრო სიჩუმე და სიცა-

რიელე იყო, ჯორჯმა ეს კარგათ იცოდა, მაგრამ ისე მოუნდა დედის სურათის ნახვა, რომ სწრაფათ ჩაირბინა კიბეზე და დაბნელებულ სასტუმრო ოთახში შეირბინა.

დარაბების ქვრიტიმალეებში სულ ცოტა სინათლე შემოდოდა, მაგრამ ჯორჯმა მაინც გააჩნია საყვარელი სახე. ის გაიშხლართა პატარა დივანზე, რომელიც სურათის ქვეშ იდგა და ტირილით წამოიძახა:

— დედა, დედა, შემობრალე! ყველა მიწყრება, ყველა მაგდებს, არავინ მიკარებს! დედა, ჩემო დედა, დაბრუნდი, დაბრუნდი ჩემთანო! — მაგრამ პასუხი არსაიდან ისმოდა, სურათზე კი, ორივე, დედა და პატარა ბავში მის კალთაში, ნახათ და მხიარულათ ილიმებოდნენ. ჯორჯს მათთვის თვალეები არ მოუშორებია, სანამ ოთახში მთლათ არ ჩამობნელდა; ის ცდილობდა თავისი თავი სურათზე მოღიმარ პატარა ბავშვით წარმოედგინა და ხელ-ახლავ ეგრძნო ის, რასაც მაშინ გრძნობდა, როცა დედას კალთაში უწვა, მაგრამ ვერაფრით ვერ მოეხერხებინა. მას მხოლოდ ის წამები აგონდებოდა, როცა ის ამ ოთახში აშფოთებული ან შეწუხებული შემოირბენდა და როცა დედა ყოველთვის ანუგეშებდა და დაამშვიდებდა ხოლმე. მაგრამ ყველა ესეც გაქრა, გაქრა სამუდამოთ!

ბოლოს ბავშს ჩაეძინა. მოსამსახურე ქალმა, ჯენმა, იბოვა ის ერთ-ორ საათს იქით და მძინარე გადაიტანა მის ლოჯინში.

X

მეორე დილას ჯორჯს ძალიან გვიან გაეღვიძა. მზის სხივებმა, რომლებიც ფანჯარაში შემოიჭყიტებოდნენ, უცებ გაამხიარულა ბავში. მან მიიხედ-მოიხედა და ძალიან გაუკვირდა, რომ თავის ოთახში არ იწვა, მაგრამ ყველაფერი მოაგონდა და გული ისევ აუკვნესდა.

კარი გაიღო და ოთახში ჯენი შემოვიდა.

— ძლივს არ გაგეღვიძათ! — უთხრა მან ბავშვს. — რამდენი ხანია, ვილლი გკითხულობს!

— როგორ არის ვილლი? — სწრაფათ ჰკითხა ჯორჯმა.

— მაღლობა ღმერთს, სულ კარგათ არის.

წუხელი ჯენმა კარგათ შენიშნა, რა ნამტირალევი და შეწუხებული სახე ჰქონდა მძინარე ბავშს, და ახლა ძალიან გახარებული იყო, რომ მისი დამშვიდება შეეძლო.

ჯორჯმა სიხარულით ერთ წამში ჩაიცივა და მაშინვე ვილლისთან გაჰქანდა.

არაოდეს არ ყოფილა ჯორჯი ისე მხიარული, როგორც ამ დილას. ის ვილლის ლოგინთან იჯდა და სულ ლაპარაკობდა, სულ ხუმრობდა, სულ იცინოდა, გუმინდელი მწუხარება აღარც კი აგონდებოდა. მშვენიერი დღე იყო, მზე ბრწყინავდა, ბუნება ხარობდა, ვილლი კარგათ იყო, მამა მალე უნდა მოსულიყო... სხვა რაღა უნდა ნდომოდა ჯორჯს?

ებებ-შებვეული ვირჟინი გაკვირვებით და წყრომით მიჩერებოდა ამ „უგულო ბავშს“, რომელმაც კინალამ მოჰკლა თავისი ძმა და არც კი ნანობდა ამას.

ჯორჯი ოთახში არ იყო, როცა სერ ევერარდი მოვიდა. ვილლის გამხდარმა სახემ და აწითლებულმა ლოყებმა მას მიცვალებული ცოლი მოაგონა და გულში შიში გაუღვიძა, ვაი თუ ესეც ისე დავკარგო, როგორც ადელაიდაო. ამიტომ მან არაჩვეულებრივი ყურადღებით მოისმინა ყველაფერი, რაც კი ვირჟინიმ ჯორჯზე უამბო და გადაწყვიტა, სასტიკათ დაესაჯა თავისი უფროსი ვაჟი. ის ნაზათ მოეაღერსა ვილლის, მერე წიგნთ-საცავ ოთახში წავიდა და მსახურს უბრძანა, ჯორჯს დაუძახეო. ცოტა ხანს იქით კარი ბრაზუნით გაიღო და ოთახში მხიარულმა, მოღიმარმა ჯორჯმა შემოირბინა. სერ ევერარდს არ უყვარდა თავისი შვილების გაწყრომა და მათი დასჯა, მაგრამ ჯორჯის უბრუნველმა სახემ, მისმა სიმხიარულემ ასეთ დროს, როცა ვილლი ის იყო ძლივს გადარჩენილიყო სიკვდილს, ის მოთმინებიდან გამოიყვანა.

— რა ამბით მორბინარ? — წყრომით ჰკითხა მან შვილს.

ჯორჯი ბაღში მუშაობდა, როცა უთხრეს, სერ ევერარდი ვიძახისო; მამის მოსვლამ ისე გაახარა, რომ სულ დაავიწყა შეუსრულებელი დაპირება და მოსალოდნელი საყვედური, და ამიტომ ახლა ის გაკვირვებით მიჩერებოდა მამის შექმუნვულ წარბებს.

— ვითომ არ გესმის, რაზედაც გიწყობები! — კიდევ უფრო სასტიკათ უთხრა სერ ევერარდმა. — შენი საწყალი პატარა ძმა შენი წყალობით ავით არის, შენ კი თითქო აქ არაფერი! რატომ არ შეასრულე ის, რაც დამპირდი? რატომ წახვედი ტბასთან? მეორეთ რომ ეს აღარ გამეორდეს, გესმის? მეორეთ აღარ მოგიტევენ და სკოლაში მიგცემ, პანსიონში! ვინც სახლში თავის დაქერა არ იცის, პანსიონში უნდა იყოს, გესმის თუ არა?

ჯორჯს ესმოდა. სახე მთლათ აუწითლდა, ტუჩები აუკანკალდა, მაგრამ ის არას ამბობდა. ეშინოდა, ვაი თუ თავი ვერ შევიკავო და ავტირდეთ.

— ყოველ კვირას ერთი და იგივე მესმის შენზე ვირჟინისაგან, ჯორჯ! — ცოტა ალექსიანის ხმით განაგრძო სერ ევერარდმა. — არაფერი, არაფერი არ მოქმედობს შენზე! ნუ თუ აქამდის ვერ გაიგე, რომ ვილლი ძალიან სუსტია და ძალიან გაფრთხილება ეჭირვება? შენ კი გაფრთხილების მაგიერათ სულ იმას ცდილობ, რომ გააცივო და ავით გახადო. ხომ კინალამ მომკვდარა წუხელი!

ჯორჯმა თავი ვეღარ შეიკავა და აქვითინდა. მამის სიტყვებმა წუხანდელი მწუხარება მოაგონეს.

სერ ევერარდი მთლათ შოლბა, ჩაისვა ჯორჯი კალთაში და ალერსი დაუწყა.

— კმარა, კმარა! — სიყვარულით ეუბნებოდა ის შვილს და ხუჭუჭ თმაზე მოფერებით ხელს უსვამდა. — რა გაეწყობა! ეცადე მხოლოდ, რომ აწი აღარ მოიქცე ცუდათ, ჩემო ჯორჯ. გეყოფა, კმარა, ნუ ტირი, მოდი ერთი მაკოცე და მერე წადი, ითამაშე!

ჯორჯმა ასწია ზევით თავისი ნამტირალევი სახე და მხიარულათ აკოცა მამას.

ერთ წამს იქით ის ზზრუნველათ დარბოდა და თამაშობდა ეზოში.

ელ. წერეთელი.

(შემდეგი იქნება)

ღარბების მეგობრები.

მუშათა მოძრაობაზე გაცილებით მეტი გავლენა იქონია ინგლისელმა რობერტ ოვენმა, რომელიც სენსიმონისა და ფურიეს თანამედროვე იყო.

რობერტ ოვენი დაიბადა ინგლისის პატარა ქალაქში 1771 წელს. მამა მისი უბრალო ხელოსანი იყო. ამიტომ ფურიესავით ოვენს არავითარი განათლება არ მიუღია და წერაკითხვა ისწავლა თუ არა, მაღაზიაში მიხარეს შეგირდათ და შემდეგ ნოქრათ გახდა. ახალგაზრდა ოვენი მიიწვიეს ნიულანარკის ფაბრიკის გამგეთ. ფაბრიკა ძალიან დიდი იყო, მუშების რიცხვი სამიათასამდე აღიოდა; მაგრამ ყველა ეს მუშები თავისი ცხოვრებითა და ზნეობით მეტათ გლახა სურათს წარმოადგენდნენ. ყოველგვარ განათლებას მოკლებული იყვნენ და ამიტომ არავითარი გონებრივი მოთხოვნილება მათ არა ჰქონდათ. მთელ თავისუფალ დროს ლოთობაში და გარყვნილებაში ატარებდნენ; ისეც მცირე შემოსავალს ამგვარათ ფლანგავდნენ და რიგიან საცმელს, საჭმელსა და სადგომს მოკლებული იყვნენ. მუშებში გახშირებული იყო ქურდობა; ფაბრიკის პატრონებსა და მათ შორის არავითარი ადამიანური ურთიერთობა არ არსებობდა გარდა მტრობისა. ძველი გამგეები სასტიკათ ეპყრობოდნენ მუშებს, ქურდობისათვის სასტიკათ სჯიდნენ და უზომო შრომით არაქათს აცლიდნენ. მუშებს წარსულში არასფერი ჰქონდათ სანუგეშო, მომავალში აუტანელ შრომისა და სიღატაკის მეტს არასფერს მოელოდნენ

და ამიტომ თავის მწუხარებას ლოთობაში ჰკლავდენ და რასაც შოულობდენ, სამიკიტნოებში სტოვებდენ. ოვენმა მოსვლისათანავე მიზნათ დაისახა მუშების აღზრდა, მათი ზნეობრივად ამაღლება და მათი ცხოვრების გაუმჯობესება, მაგრამ მუშებმა მეტათ მტრულის თვალით შეხედეს; ისინი არც იყვენ გასამტყუნარი: რაც ძველი უფროსებისაგან გამოსცადეს, იმას ელოდენ ოვენისაგანაც და ამიტომ ყოველ იმის ნაბიჯს ექვის თვალთ უყურებდენ. რაც უნდა განეზრახა ოვენს მუშების სასარგებლოთ, მუშები ჰფიქრობდენ: ჩვენ გვატყუებს, თორემ რა ჩვენი დარდი აქვს, ეგ აქ თავისი ჯიბის გასასქელებლათ არის მხოლოთ მოსულიო. ოვენის ალაგას სხვას გული გაუტყდებოდა და მუშების ცხოვრების გაუმჯობესებისა და მათი ამაღლებისათვის ზრუნვას სრულებით დაანებებდა თავს, მაგრამ ოვენი მხნეთ განაგრძობდა თავის საქმეს და დარწმუნებული იყო, რომ ბოლოს ის გაიმარჯვებდა. ოვენმა ნელანელა მოუმატა მუშებს ხელფასი, სამუშაო დრო შეუმცირა, სადგომები გაუმჯობესა. მუშებმა დაინახეს, რომ ეს კაცი მართლაც ზრუნავდა მათთვის, სხვა უფროსებს არა ჰგავდა და ამიტომ არათუ მისდამი ნდობით აღიჭურვენ, თანდათან შეიყვარეს კიდევ. ქურდობისათვის ოვენმა ყოველგვარი სასჯელი მოსპო. როცა მუშას ქურდობაში დაიჭერდა, ამხანაგებთან არასფერს ეტყოდა, თავის სახლში დაიბარებდა და ტკბილის სიტყვით არიგებდა. ლოთობის წინააღმდეგ მოიგონა ოვენმა სხვა და სხვა გასართობები მუშებისათვის. რამოდენიმე წლის განმავლობაში მუშები სულ გამოიცვალენ; ქურდობა, ლოთობა და გარყვნილება მოისპო. მუშების მდგომარეობა და ცხოვრება ამის შემდეგ ერთი ათათ გაუმჯობესდა. მაშინ ოვენმა ეს ფაბრიკა საკუთრათ იყიდა. ააშენა მუშებისათვის კარგი სადგომები, დაუმწესა მათ საპენსიო კასსა, საინანაც მოხტუც ან დასნეულებულ მუშას პენსია ეძლეოდა; დააარსა იაფ-ფასიანი სასადილოები, საცა ნოყიერი და საღი სადილი მუშებს ძალიან იაფათ უჯდებოდათ. გახსნა მუშებისათვის საავამყოფო, სამკითხველოები; მათი ბავშვებისათვის დააარსა სკოლა და ყველა ამ საშუალების წყალობით არა თუ მუშე-

ღარბების მეგობრები

ბის ცხოვრება სრულებით გამოიცვალა, ოვენსა და იმის ფაბრიკას ისე გაუფარდათ მთელს ინგლისში სახელი, რომ ყოველ წლივ ათასობით მიდიოდნენ სხვა და სხვა პირები ფაბრიკის დასათვალისწინებლათ.

რობერტ ოვენი დარწმუნდა, რომ მუშა ხალხის ცხოვრების შეცვლა არ იყო ძნელი საქმე, მისი აზრით ეს ყოველ მეფაბრიკეს შეეძლო და ამიტომ გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე, რომ თავისი აზრები და დაკვირვება სხვებისათვისაც გაეზიარებია და ესწავლებია, თუ რა არის საჭირო მუშა ხალხის ცხოვრების გასაუმჯობესებლათ. რობერტ ოვენმა თავის მიზანს მიაღწია მუშების ხასიათის აღზრდით. სანამ მუშები ლოთები იყვნენ, გარყვნილები, ქურდები, გაუნათლებელნი, მათი საქმეც გლახათ მიდიოდა და ფაბრიკისაც; როცა ოვენმა ისინი აღზარდა, მათ ხასიათი და მიდრეკილება გამოუცვალა, მათი ცხოვრებაც გაუმჯობესდა და ფაბრიკის საქმეც კარგათ წავიდა. ამიტომ თავის ნაწერებში ოვენმა უმთავრესი ყურადღება მიაქცია ხასიათის აღზრდას. ჩააყენეთ მუშები კარგ პირობებში, აღზარდეთ მათი ხასიათი და მაშინ მათი ცხოვრებაც გამოიცვლებაო, სწერდა ოვენი. ოვენის აზრით ეს საქმე უნდა ითავონ მეფემ, მინისტრებმა, პარლამენტმა და კაპიტალისტებმა. ოვენი სწერდა წერილებს მეფეებს, მინისტრებს და კაპიტალისტებს და ურჩევდა მათ: გამოიყვანეთ ხალხი უმეტრიებიდან და სიღატაკიდანო. ოვენი თავისი მაგალითით უმეტრიცებდა ყველას, რომ ამგვარის მოქმედებით მან მუშებსაც დიდი სარგებლობა მოუტანა და თავის საკუთარ თავსაც.

ოვენი მართლაც ამ დროს უკვე მილიონების პატრონი იყო. ოვენს ერთი რამ ავიწყდებოდა: იმას ეგონა, რომ ყველას იმდენათ შესტკიოდა ღარბი ხალხისადმი გული, როგორც მას და დარწმუნებული იყო, რომ ყველას შეეძლო იმის გაკეთება, რაც მან გააკეთა. ოვენს არავინ არ აქცევდა ყურადღებას. როდესაც მუშების მდგომარეობა ინგლისში იმდენათ აუტანელი შეიქნა, რომ მთავრობა შეშინდა, მუშები არ აჯანყდნენო, და მოინდომა რაიმე საშუალების გამონახვა მათი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ, კომისია აპოიორჩივ

ჯეჯილი

ამ საქმისათვის და კომისიის ერთ წევრათ ოვენი დანიშნეს. ოვენმა კომისიას წარუდგინა მთელი სოციალისტური პროექტი. ამ პროექტით მთავრობას უნდა დაენიშნა სამეურნეო და სამრეწველო კავშირები. თითო კავშირში უნდა ყოფილიყო ათას ხუთასი წევრი—მუშა. სამეურნეო კავშირს უნდა ჰქონოდა ოთხასი დესეტინა სახნავი მიწა და ყოველგვარი იარაღები მეურნეობისათვის; სამრეწველო კავშირს—დიდი ფაბრიკა. მუშაობა ვალდებული უნდა ყოფილიყო ყოველი წევრისათვის; ისინი უნდა მდგარიყვენ საერთო სადგომებში. ნაწარმოები უნდა ყოფილიყო მთელი კავშირის საკუთრება; აქედან ყოველი წევრი მიიღებდა ყოველისფერს, რაც საჭირო იქნებოდა მისთვის და მისი ოჯახისათვის. ასეთ პირობებში შემოსავალი დიდი იქნებოდა, მუშების ცხოვრება საუცხოვოთ მოეწყობოდა ოვენის აზრით და სიღატაკეც მოისპობოდა. კომისიამ ოვენის პროექტს არაფითარი ყურადღება არ მიიქცია. მაშინ ოვენმა მოინდომა საზოგადოების მომხრობა. ინგლისში ამდროს პარლამენტი იყო. პარლამენტი კი საზოგადო აზრის გამომხატველია. თუ მთელი საზოგადოება ოვენის პროექტს მოიწონებდა, მაშინ შესაძლებელი იყო, რომ ოვენს პარლამენტის საშუალებით განეხორციელებია ის. ოვენმა გამართა აგიტაცია, მიტინგები, დაიწყო წერა, მაგრამ კაპიტალისტებმა ოვენს სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადეს. ისინი ათასგვარ ჭორებს ავრცელებდენ ოვენის წინააღმდეგ და ამტკიცებდენ: ოვენი ქვეყანას ატყუებს, ნამდვილათ კი თავისი ჯიბის გასქელებისათვის ზრუნავსო; მისი პროექტი რომ განხორციელდეს, მთელი ინგლისი დაიღუპებაო და სხვ. ოვენს უნდოდა, დაემტკიცებია, რომ მისი პროექტი ინგლისს კი არ დაღუპავდა, არამედ გააბედნიერებდა, და ამიტომ გასწია ამერიკაში, რომ აქ განეხორციელებია თავისი განზრახვა.

ამერიკაში ამდროს ძალიან ბევრი იყო თავისუფალი მიწა. იქ მან იყიდა ათი-ათასი დესეტინა. მიწა, დაარქვა ამ ადგილს სახელათ ნიუჰარმონი და შეუდგა საწარმოვო კავშირის დაარსებას. მალე ოვენმა მოაგროვა ათასამდე ქალი და კაცი, რომლებმაც სურვილი განაცხადეს ნიუჰარმონში დასახლებისა.

ღარბების შეგობრები

აშენეს სახლები, დაიარსეს სკოლები, წიგნთსაცავები, ხელი მოჰკიდეს მეურნეობას, მრეწველობას და ამგვარათ პირველათ საქმე ძალიან კარგათ წავიდა. ქალებიც და მამაკაცებიც მუშაობდნენ, მუშაობის შემდეგ ერთათ იკრიბებოდნენ და ერთობოდნენ. ქონება მათ საერთო ჰქონდათ, შემოსავალს თანასწორათ იყოფდნენ. ამ პირველ მაგალითს სხვებმა მიჰბადეს და მა-

ოგენი.

ლე ამერიკაში ოცამდე ამგვარი კავშირი დაარსდა. აქედან ოგენი დაბრუნდა ისევ ინგლისში, რომ ამერიკის მაგალითით ემოქმედნა ინგლისის საზოგადოებაზე და იქაც დაეარსებია ამგვარი საწარმოვო კავშირები. ოგენი შეუდგა აგიტაციას, წერას; ერთი კუთხიდან მეორეში მიდიოდა, ყველგან მიტინგებს მართავდა და თავის აზრებსა და შეხედულებას უზიარებდა ხალხს. ოგენის ასეთს გულმოდგინე შრომას ის შედეგი მოჰ-

ყვა, რომ ინგლისშიაც დაარსდნენ ამერიკის მზგავსათ საწარმოვო კავშირები. მაგრამ ამავე დროს ამერიკის კავშირების საქმე თანდათან უკანდაუკან წავიდა. რაც უფრო მატულობდა კავშირების შემოსავალი, ზოგმა სიზარმაცეს გაუსვა ხელი, ზოგმა კიდევ თავისი საკუთარი ჯიბისათვის ზრუნვას; საერთო შრომა თანდათან მოისპო; ყველამ თავისათვის იწყო შრომა. ამას მოჰყვა საერთო საკუთრების მოსპობა, ყველამ კერძო საკუთრება გაიჩინა. კავშირებში უთანხმოება დაიბადა და ამგვარათ ამერიკის კავშირები თანდათან დაიშალნენ და ბოლოს სრულებით მოისპენ: მათი წევრები ისევ ძველ ბინასა და ძველ ცხოვრებას დაუბრუნდნენ. ინგლისშიაც იგივე ბედი ეწია ოგენის მიერ დაარსებულ კავშირებს. ოგენი მიუხედავათ ამისა გულს არ იტენდა და დარწმუნებული იყო, რომ მისი მიზნის

განხორციელება შესაძლებელი იყო. მან მიმართა მუშებს და მოინდომა ისეთი საწარმოვო კავშირების დაარსება, რომელთა წევრებათაც მარტო მუშები უნდა ყოფილიყვნენ. ოვენი დარწმუნებული იყო, რომ მუშა ხალხი საწარმოვო კავშირების საქმეს ძალიან კარგათ წაიყვანდა. ამგვარის საქმისათვის საჭირო იყო ფული. მუშებს კი ერთბაშათ საკმაო ფულის გამოღება არ შეეძლოთ, რადგანაც მათი შემოსავალი იმათ ხარჯს ძლივსა ჰფარავდა. ოვენმა მუშებს აუხსნა: თქვენ ხომ ჰყიდულობთ სასმელ-საჭმელს, ტანისამოსს, ფეხსაკმელს. გამოიღეთ პატარა ფული, გახსენით პატარა მალაზია, ყველა მუშებმა თქვენს მალაზიაში იყიდეთ საქონელი, გარეშე მუშტარიც იყიდის; წმინდა შემოსავალი ყოველწლივ გადადევით და ბოლოს იმდენი მოგიგროვდებათ, რომ საწარმოვო კავშირების დასაარსებლათ გეყოფათო. მუშებმა დაიჯერეს ოვენის დარიგება, შეადგინეს ამხანაგობანი, გამოიღეს პატარა თანხა და გახსნეს საერთო დუქნები და მალაზიები ამგვარ ამხანაგობებს დაერქვა მამხმარებელი ამხანაგობანი. ეს ახალი საქმე მეტათ ნაყოფიერი გამოდგა. თუმცა მამხმარებელ ამხანაგობებს საწარმოვო კავშირები არ დაუარსებიათ, მაგრამ ოვენის სიცოცხლეშივე ამგვარი ამხანაგობანი ინგლისში საშინლათ გავრცელდნენ და ამ ამხანაგობების წმინდა შემოსავალი დღეს რამოდენივე მილიონს უდრის ყოველ წლივ. ამოდენა ფული მუშა ხალხის ყოფა-ცხოვრებას ჰხმარდება. ოვენი გარდაიცვალა 1858 წ.

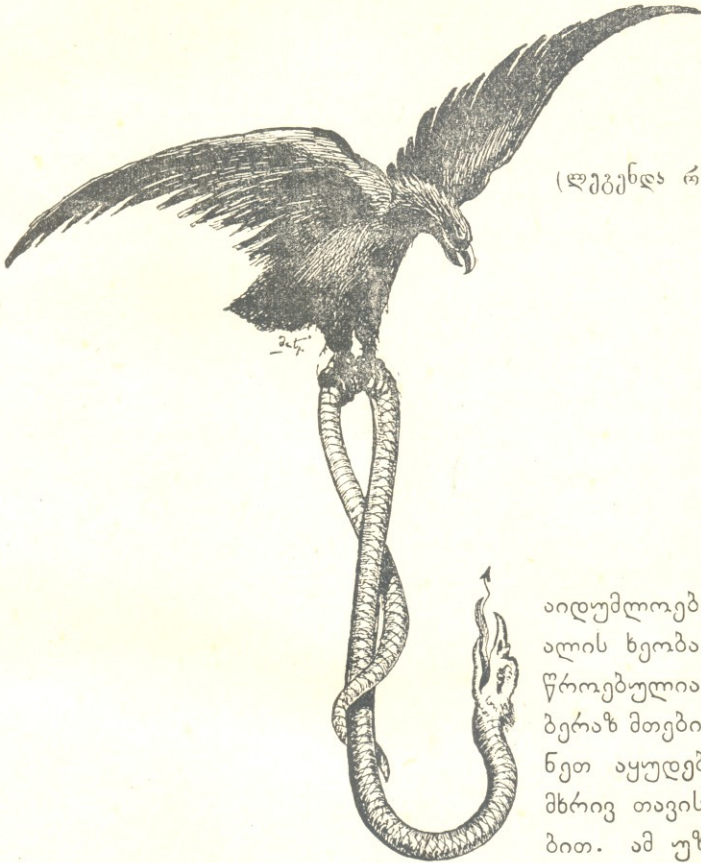
სენსიმონს, ფურიეს და რობერტ ოვენს უწოდებენ უტოპისტებს, ე. ი. იმგვარ კაცებს, რომლებიც საოცნებო, საარაკო, განუხორციელებელ საქმეს ეპოტინებოდნენ. ცხოვრებაში რომ ბრძოლაა, ერთი ადამიანი მეორეს რომ ებრძვის და ერთი კლასი მეორეს—ამას ისინი დიდ ყურადღებას არ აქცევდნენ და დარწმუნებული იყვნენ, რომ რაკი მათ სიტყვას ხალხი შეიგნებდა, ყველა მოინდომებდა მათ მიზნის განხორციელებას და ისე ცხოვრებას, როგორც ისინი ურჩევდნენ.

რადგანაც ისინი კაცობრიობის კეთილ-დღეობისათვის საჭიროთ სთვლიდნენ საერთო შრომას და საზოგადო საკუთრებას, ამიტომ მათ უწოდებენ სოციალისტებს. სოციალიზმის განსახორციელებლათ სამივეს საჭიროთ და საკმაოთ მიაჩნდათ მშვიდობიანი გზა, სიტყვა და ქადაგება; ძალის ხმარების, რევოლუციის სამივე წინააღმდეგი იყვნენ და ამტკიცებდნენ: ცხოვრების გარდაქმნა მხოლოდ ქადაგებით შეიძლება, ძალით არაფერი არ გაკეთდებაო.

ი. გომართელი.

(შემდეგი იქნება)

მიჯაჭვული ამირანი.

(ლეგენდა რუსულიდან *)

აიღუმლოებით მოცული დარი-
ალის ხეობა შეზღუდულ-შევი-
წროებულია კავკასიონის ბუმ-
ბერაზ მთებით. ეს მთებმრისხა-
ნეთ აყუდებული არიან ორივე
მხრივ თავის მაღალის ნაპირე-
ბით. ამ უზარმაზარ ზღაპრულ

ნაპრალში სუსტ და უღონო ქმნილებათ გრძნობს თავს ადამიან-
ნი. ყოველივე გარემო მისი დაღვრემილი და მრისხანეა!..

ხეობის შუაგულს, გმინვითა და ღრიალით, მოჩახჩახებს სი-
ბრაზით აქაფებული ჩქარი თერგი. მისიწრაფის ის საშინელის
ძალ ღონით წინ და მიაგორებს ხეთქებით უშველებელ ქვებსა
და ლოდებს, ცდილობს რა გაჰგლიჯოს საუკუნოებით მტკი-
ცედ დამყარებულ-დამკვიდრებული კალაპოტი და თავი დააღ-

*) ეს ლეგენდა—ჩვენ ოსებში გაგონილ ლეგენდისაგან განსხვავდება.

წიოს შევიწროებულ მდგომარეობას. ამ საოცნებო მიდამოს სურათს მაღლა-მაღლა თავს დასტრიალებენ არწივები და კიდევ მაღლა ჰკრთის და ლაპლაპებს, როკორც ვეებერთელა ალმასის ქვა, — მზის სხივებით გაბრწყინებული თვალ-უწვდენელი ყაზბევი.

მთების გარემო, კლდე-ღრეები და მღვიმეები, სადგურია კავკასიის მზრის ტანჯულ ტიტანებისა *), რომელთა შორის შესანიშნავია ხალხის ცნობილი და საყვარელი მეგობარი, დევგმირი ამირანი. ის ჩაუმწყვდევიათ ბოროტ ღმერთებს მთების ერთ ხრამში და მიუბამთ ჯაჭვით, რადგან წამებულ ხალხის მფარველი და მშველელი ყოფილა.

ერთხელ, როდესაც, ამ მიდამოებზე დაყილებდა ერთი ვიღაც გლეხი კაცი, ხელობით მწყემსი და თვალი მოჰკრა, რომ უცებ კლდე გაიბო და მის სივრცეში გამოჩნდა ჯაჭვით დაბმული უზარმაზარი ტანის ადამიანი, მთლად ტიტველა და გათეთრებული. მთელი ტანი ბალნით ჰქონდა შემოსილი და ხელ-ფეხზე წაზდილი ფრჩხილები კლანჭებათ გადაქცეოდა. მის მახლობლათ ეგდო უშველებელი ხმალი. გოლიათი წახრილიყო და ცდილობდა ხმალი აეღო, მაგრამ ვერა ღონისძიებით ვერ ახერხებდა, რადგან მხოლოდ ნეკის წვერიითღა ძლივ-ძლიობით სწვდებოდა მას.

გლეხს შიშის ზარი დასცა მისმა დანახვამ და გაქცევა დააპირა.

— ნუ გეშინია, ძმობილო, უთხრა მას ალერსიანათ გოლიათმა: მე ღარიბ და დაჩაგრულ ხალხის მეგობარი, ამირანი ვარ.

გლეხი მიუახლოვდა. ამირანმა ამოიღო იმის აბგიდან პური და მოუჭირა თავისი მძლავრი ხელი. პურიდან სისხლი და ოფლი გამოიწურა.

*) უზარ-მაზარი ადამიანები, ანუ გოლიათები. ბერძნების გარდმოცემით, გონებითა და ტანით უზარმაზარმა ძმებმა მთები მთებზე დააწყეს, რომ მიედწიათ ღმერთამდე, მაგრამ ზევსმა (ყველა ღმერთების უფროსი, მამა ღმერთი) ეს მთები ქვეა-ქუხილით განგმირა და ჯოჯოხეთში ჩანთქა.

— ამ პურს როგორა ქამთ, საბრალოებო?!

— მაშ შენ როგორ პურსა სქამ? დაეკითხა გლეხი გაკვირვებით.

— აი როგორსაო, მიუგო ამირანმა, მოუჭირა ხელი თავის პურს და რძე გამოადინა.

— მე რომ განვთავისუფლდებოდე, აღარავინ ქვეყნად სისხლ ნარევ პურს აღარა სქამდა! უთხრა იმან.

— მე გაგანთავისუფლებო, შესძახა სიხარულით გლეხმა. ამირანმა მიუთითა ხმაღზე და სთხოვა მიეწოდებინა; მაგრამ გლეხმა მძიმე ხმალი ვერც დაძრა.

ამირანმა უთხრა, ქამარი მოება ხმლისთვის და მიეწოდებინა იმის წვერი. მაგრამ ქამარმა ვერ გაუძლო სიმძიმეს და გასწყდა.

— მაშ გაიქე შენ და თუ გაქვს ჯაჭვები მოიტანე, მაგრამ იცოდე, ჩუმთ, საიდუმლოთ, ისე, რომ ხმა არავის გასცეო, უთხრა ამირანმა.

გლეხი გაფრინდა შინისაკენ გოლიათის თხოვნის ასასრულებლათ. ჩამოიღო ჯაჭვი, გადაიგდო მხარზე და ის იყო საჩქაროთ გამობრუნდა, რომ უცებ ეშმაკათ კარებში შეეფეთა ცოლი, რომელმაც სტაცა ხელი და ჯაჭვს არ ანებებდა. საწყალი გლეხი ცოლს ხმა ამოუღებლათ, მუნჯივით შეებრძოლა და კარზე იწვედა. ქმრის სიჩუმე დედაკაცმა დაცინვათ მიიღო, გაკაპასებული ქორივით ეცა და დასჭყვილა:

— შე უბედურო, ეგ ერთი ჯაჭვი-ლა შეგჩინია ოჯახში, სხვა ყველაფერი მთავრობის მოხელეებმა დაიტაცეს ბეგარაში და ამ ერთად-ერთ იარაღიდანაც ხელცარიელი რჩები?

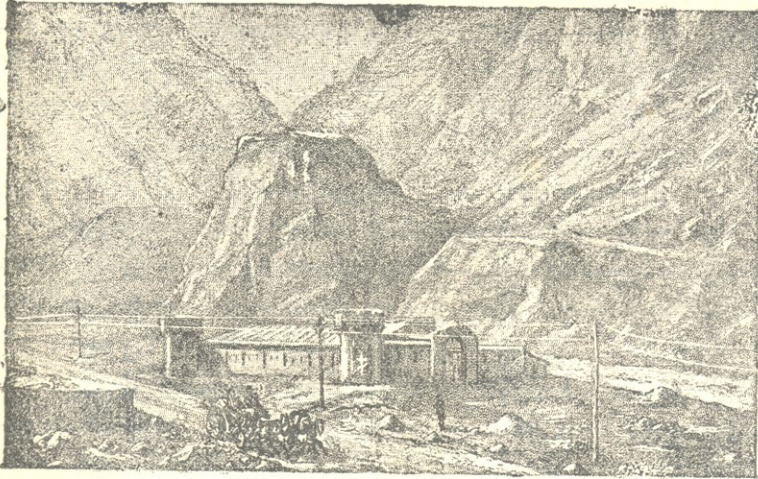
— რა ჭირივით გადამეკიდე, ადამიანო! აღარ მომშორდები თავიდან? შეპყვირა და ხელი ჰკრა ქმარმა ცოლს.

მირბის გლეხი, კი არ მირბის, — მიფრინავს, სული ყელში ამოსდის. მიირბინა ციცაბო კლდესთან, მაგრამ სადღაა გოლიათი! მთა გადაეფარა მას, როცა გლეხმა სიჩუმე დაარღვია და აღთქმა გასტეხა. დარჩა ხალხი ისევ სისხლ ნარევ ოფლით მოპოვებული პურის ამარა. გმირთა-გმირი კი, კეთილმოწყალე, თავისუფლებისა და რძიან პურის აღმთქმელი, კენესის და იტანჯება კლდის ჯურღმულში. სული უწუხს და

იხრჩობა უჰაეროთ და უსინათლოთ. როდესაც ყაზბეგის მთიდან ძირს, დარიალის ხეობაში, გამანადგურებელი ზეავი ეშვება, — ეს ნიშნავს იმას, რომ ამირანი იწევს, რომ გაგლიჯოს ჯაჭვი მონობისა, ბორკილი ტყვეობისა. მგზავრსა ჰგონია, რომ თერგი ღრიალებს და ზღვირთებს ზღვირთებზე ციცაბო კლდეებს ახეთქებსო, და თუ დაუკვირდება და ყურს დაუგდებს, კლდის ქვეშ თითქო გოლიათი ღრიალებს, ქშინავს და ჰგმინავს და მას, მარტოკას, მძლავრს, ამაყსა და შეუპოვარს, მაგრად უჭირავს ამ უზარ-მაზარი მთების სიმძიმე და უძლებს მას, თუმცა ის თავს დასწოლია საშინელის სიმძიმით.

სიკვდილი ამირანს დაკვეთილი აქვს, ხოლო თავისუფლება ეღირსება მაშინ, როდესაც პურს ქლიავი მოისხამს და ქერს — ასკილი.

თ. კანდელაკი.

მსოფლიო ისტორია.

ერნესტ ლავისისა

წიგნი III

ახალი დროება

თავი VI

ევროპის კოალიცია საფრანგეთის წინააღმდეგ.

129. ლუდოვიკო XIV-ის გამარჯვებანი და დაპყრობანი. — 1. ვესტფალიის და პირენეს ზაგების შემდეგ საფრანგეთი უძლიერესი სახელმწიფო შეიქმნა ევროპაში. მისმა ძლიერებამ შეაშფოთა ევროპა და ლუდოვიკო XIV-ემ ყველა ხელმწიფეები გადაიმტკრა.

2. ლუდოვიკო XIV ჯერ ესპანიას დაეცა და წაართვა ბელგიის ერთი ნაწილი, რომელსაც ახლა ჩრდილოეთის დეპარტამენტი ჰქვიათ (ექს-ლა-მაპელის ზავი, 1668 წ.).

3. მერე დაეცა ჰოლანდიას. ახლა კი ესპანიის მეფე, კეისარი და სხვა ხელმწიფეები შეკავშირდნენ და წინააღმდეგობა გაუწიეს ლუდოვიკო XIV-ემ მაინც გაიმარჯვა და მოიგო ფრანსუკონტე (ნიმეგენის ტრაქტატი 1678 წ.).

4. ლუდოვიკო XIV-ეს ეგონა წინააღმდეგობას ვერავინ და გამიწვესო და მშვიდობიანობის დროს შემოუერთა საფრანგეთს სხვისი ქალაქები და მიწა-წყლები. 5. ამ დროს იყო, რომ ლუდოვიკო XIV-ემ დაიჭირა სტრასბურგის ქალაქი (1687 წ.). 6. ამ ომებმა დაასუსტა საფრანგეთი. ამას გარდა ნანტის ედიქტის გაუქმებამ *) (1685 წ.) მრავალი ხალხი და სიმდიდრე მოაკლო.

*) ნანტის ედიქტით საფრანგეთის პროტესტანტებს შეეძლოთ თავიანთ სჯულზედ თავისუფლად ეცხოვრათ. ლუდოვიკო XIV-ემ გააუქმა ეს ედიქტი. პროტესტანტებს წაერთვათ რწმენის თავისუფლება და მრავალი მათგანი, — ხელოსანი და შეძლებული კაცი, — გაიხიზნა საფრანგეთიდან.

130. კოალიციები ლუდოვიკო XIV-ის წინააღმდეგ. 7. ყველა ევროპის ხელმწიფეებს ლუდოვიკო XIV-ის ჯავრი სჭირდა, მაგრამ არც ერთს შესწევდა ღონე მარტო გამკლავებოდა.

8. უილიამ ორანჟელმა, ინგლისში რომ გამეფდა, შეადგინა აუგსბურგის ლიგა და ევროპის მოთავედ გახდა ლუდოვიკო XIV-ის წინააღმდეგ. 9. ლუდოვიკო XIV-ემ დაიწყო ომი მით, რომ რეინის ნაპირებზედ ყველა ქალაქები და სოფლები გაანადგურა. 10. ახლაც გამარჯვებული დარჩა ლუდოვიკო XIV, მაგრამ საომრად ფული აღარა ჰქონდა და იძულებული გახდა ზავი ეთხოვა (რეისვიკის ტრაქტატი, 1697 წ.).

11. სამი წლის შემდეგ მოკვდა კარლო II, ესპანიის მეფე, რომელმაც სიკვდილის წინ დაუმკვიდრა თავისი სამეფო ანჟუს ჰერცოგს, ლუდოვიკო XIV-ის შვილის-შვილს. 12. თითქო საფრანგეთი არადროს არა ყოფილა ასეთი ძლიერიო. — მაგრამ ამ დროს ინგლისმა, ჰოლანდიამ და კვისარმა შექმნეს საშიში კოალიცია*) ლუდოვიკო XIV-ის წინააღმდეგ. 13. საფრანგეთმა თუმცა გაუძლო ამ ომსა და თავი არ შეირცხვინა, მაგრამ მაინც ბედნიერებად უნდა ჩაეთვალა ზავის შეკვრა ინგლისსა, ჰოლანდიას და სხვა მტრებთან უტრეხტსა და რაშტატში (1713—1714 წ.).

14. ამ ზავების ძალით ლუდოვიკო XIV-ის შვილის-შვილი ესპანიის მეფედ დარჩა; ბელგია კვისარს ერგო. 15. საფრანგეთმა დაუთმო ინგლისს რამდენიმე საუკეთესო კოლონია, სხვათა შორის კანადა.

16. მე-XVIII საუკუნეში საფრანგეთი აღარ ბატონობს ევროპაში; ამ დროს შესდგება ორი საშიში სახელმწიფო, რუსეთი და პრუსია და ინგლისი აარსებს დიდს კოალიციურს იმპერიას.

1. როგორ გაუჩნდა მტრები ლუდოვიკო XIV-ის?—2. რა წაართვა ესპანიას?—3. რა მოიგო ჰოლანდიაში?—4. რა ჩაიღინა მშვიდობიანობის დროს?—5. რომელი ქალაქი შემოუერთა მაშინ საფრანგეთს?—

*) შეთანხმება რამდენისამე სახელმწიფოსი ერთი რომელისამე სახელმწიფოსთან საომრად.

6. რამ დაასუსტა საფრანგეთი?—7. რატომ ვერ უძლებდნენ ევროპის ხელმწიფეები ლუდოვიკო XIV-ეს?—8. რა შეადგინა უილიამ ორანჟელმა?—9. როგორ დაიწყო ლუდოვიკო XIV-ემ ეს ომი?—10. რითი გათავდა ომი?—11. რა ჰქნა ესპანიის მეფემ?—12. ვინ შექმნა კოალიცია—13. რა ჰქნა საფრანგეთმა.—14. რა ერგო კეისარს?—15. რა დაუთმო საფრანგეთმა ინგლისს?—16. რომელი ახალი სახელმწიფოები შესდგ მე-XVIII საუკუნეში?

შინაარსი (ზეპირად სათქმელი).

I ლუდოვიკო XIV-ემ გადაიმტერა ევროპის ევკლას ხელმწიფეები, იმიტომ რომ მშვიდობიანობის დროს თავს ეტყობდა და ანთმეკდა მიწა-წყალს.

II. უილიამ ორანჟელმა, ინგლისში რომ გამეფდა, შეაკრთა აუგსბურგის ლიგით ევროპის სხელმწიფოები ლუდოვიკო XIV-ის წინააღმდეგ (1689 წ.) და ისე შეავიწროა, რომ ზავი ათხვენინა (1697 წ.).

III. როცა ლუდოვიკო XIV-ის შვილის-შვილი ესპანიის მეფედ დაჯდა (1700 წ.), საფრანგეთის წინააღმდეგ ახალი კოალიცია შესდგა. რამდენისამე დამარცხების შემდეგ, საფრანგეთი შეეკრა მწინააღმდეგეებს უტრეხტის ზავით (1713 წ.).

IV. მამინ საფრანგეთი დასუსტდა და მისი მეფე ველან ბატონობდა ევროპაში.

თავი VII

რუსეთის იმპერიის შედგენა.

131. რუსები.—1. რუსები თუმცა ქრისტიანები იყვნენ, მაგრამ არ ემორჩილებოდნენ პაპს. 2. ემორჩილებოდნენ მხოლოდ თავიანთ ცარს (მეფეს), რომელიც მათი კეისარიც იყო და ჰაზარც.

3. მეფეს ჰყვანდა მრავალი მილიონი ყმა და ეპყრა ვეება საბძანებელი, რადგან 1581 წლიდან მთელი ციმბირი იმის ხელში იყო. 4. მაგრამ მეფე სცხოვრებდა მოსკოვს, რუსეთის შუა-გულში; არა ჰქონდა ნავთსადგურები და მისი ყმები ლარიბნი და გაუნათლებელნი იყვნენ.

132. პეტრე დიდი.—5. მეფე პეტრე დიდი (1682—1725 წ.) მხნე კაცი იყო. 6. იმას უნდოდა, რომ რუსები ევროპელებს დამსგავსებოდნენ. 7. წავიდა საზღვარ-გარეთ ცოდნის შესაძენად და ჰოლანდიაში ერთს მენავესთან დურგლად შედგა, რომ ნავის შენება ესწავლა. 8. მერე წამოიყვანა რუსეთს ევროპელი მენავეები, ინჟენერები და ხელოსნები, რომელთაც რუსებისათვის თავიანთი ხელობა უნდა ესწავლებინათ.

9. პეტრემ ძალად შემოაღებინა რუსებს ევროპული ტანისამოსი, აუკრძალა გძელი ხალათების ჩაცმა და წვერ-ულვაში მოაპარსვინა. 10. სალდათები რომ აუჯანყდნენ, პეტრემ თავის ზეფით დასჭრა თავები. 11. ცოლ-შვილმა რომ ურჩობა დაუწყო, შვილი მოაკვლევინა და ცოლი გამათრახებინა. 12. პეტრეზე ამბობდნენ, ნახევარი გმირია, ნახევარი ვეფხია.

133. გამაჯვება შეეღებზედ.—13. იმ დროს ბალტიის ზღვის გარშემო მდებარე ქვეყნები შევედებს ეჭირათ. 14. პეტრეს უნდოდა ეს ქვეყნები დაეპყრა, რომ ნავთსადგურები ჰქონოდა და ამიტომ აუტეხა ომი შევედებს.

15. შვეციის მეფე, კარლო XII, დიდი ლაშქართ-მთავარი იყო; ამან დაამარცხა რუსები 1700 წ. 16. მაგრამ სანამ კარლო XII პოლონეთს ეომებოდა, პეტრემ დააარსა ბალტიის ზღვის ახლო ახალი ქალაქი სანქტ პეტერბურგი, რომელიც რუსეთის ტახტის ქალაქად გახდა. 17. ბოლოს, კარლო XII მაინც შემოესია რუსეთს 1709 წ., მაგრამ მისი ლაშქარი იძლია და დატყვევდა.

18. პეტრემ დაიპყრა ბალტიის ზღვის ქვეყნები (1721 წ.).

1. რა სარწმუნოებისა იყვნენ რუსები?—2. რა უფლება ჰქონდა მათს მეფეს?—3. რა ეპყრა მეფეს?—4. რა მდგომარეობაში იყო რუსეთი?—5. რა ხასიათისა იყო პეტრე დიდი?—6. რა უნდოდა?—7. რისთვის წავიდა ჰოლანდიაში?—8. ვინ წამოიყვანა რუსეთს?—9. რა აიძულა რუსებს?—10. რა უყო აჯანყებულს სალდათებს?—11. რა უყო ცოლ-შვილს?—12. რას ამბობდნენ პეტრეზე?—13. რა ეჭირათ მაშინ შევედებს?—14. რა ჰქნა პეტრემ და რისთვის?—15. რა ჰქნა კარლო XII?—16. რა დააარსა პეტრემ?—17. რა დაემართა კარლო XII ეს?—18. რა დაიპყრა პეტრემ?

134. გამარჯვება ოსმალებზედ.—1. ორი საუკუნე იყო, რაც ოსმალები აღმოსავლეთში ბატონობდნენ. 2. 1683 წ. ოსმალოს ჯარი კვლავ შემოესია ავსტრიას და გარშემოერტყა ვენას. 3. მაგრამ რადგანაც ხონთქრებს აღარათურის თავი აღარ ჰქონდათ და ჯარი მუდამ უჯანყდებოდათ, ამიტომ ოსმალეთს მალე მოაკლდა უწინდელი ძალა. 4. 1718 წ. ავსტრიელებმა განდევნეს ოსმალები უნგრეთიდან.

5. რუსეთის იმპერატორიკამ, ეკატერინე II-ემ (1762—1796 წ.) მრავალი მიწა-წყალი წაართვა ოსმალეთს და მით გაავრცელა რუსეთი. 6. მისმა სარდლებმა დაუწვეს ოსმალებს ფლოტი (1770 წ.) და ორს ომში (1774 და 1792 წ.) დაიპყრეს ყირიმი და შავი ზღვის პირს მდებარე ქვეყნები დნესტრამდე.

135. ზოფანეთის გაყოფა.—7. პოლონეთი იმ დროს დიდი ქვეყანა იყო, მაგრამ მართველობა არ უვარგოდა. 8. გლეხები დამონებულნი იყვნენ. თავად-აზნაურობა, სულ მეომრები, იკრიბებოდნენ ცხენით მინდორში მეფის ასარჩევად და სახელმწიფო საქმეების გადასაწყვეტად; მაგრამ ვინც უმრავლესობის დადგენილების თანახმა არ იყო, წავიდოდა თავისთვის და მისი ძალის დამტანებელი არავინ იყო, რომ დაემორჩილებინათ 9. ესრედ, თუმცა პოლონელები ძალიან გულადნი იყვნენ, პოლონელი ერი მაინც სუსტი იყო დაყოფისა და უთანხმოების გამო.

10. პოლონეთის მეზობლებმა ხელთ იგდეს ასეთი შემთხვევა. რუსეთის იმპერატორიკა, პრუსიის მეფე და ავსტრიის იმპერატორიკა შეითქმნენ, 1772 წ., წაერთმიათ პოლონეთისათვის თითოთს ერთი ნაჭერი. 11. რუსეთის იმპერატორიკას ყველაზედ დიდი ნაჭერი ერგო. 12. ამ ხელმწიფეებმა კვლავაც მიჰყვეს ხელი გაყოფას 1793 და 1795 წ., სანამ მთელი პოლონეთი არ დაიქირეს. 13. პოლონელებმა სცადეს წინააღმდეგობა, მაგრამ შემოესია რუსეთის და პრუსიის ჯარი პოლონეთს და დაიმორჩილეს. 14. ნამდვილი აკაზაკობა მოხდა.

15. მას აქეთ რუსეთი ევროპაში ყველაზედ ვრცელი ქვეყანა გახდა.

1. ვინ იყვნენ ოსმალები ორი საუკუნის განმავლობაში?—2. რა ჰქნეს 1683 წ.?—3. რად დასუსტდნენ ოსმალები?—4. რა უყვეს ავსტრიელებმა?—5. რა ჰქნა ეკატერინემ?—6. რა წაართვა ოსმალებს?—7. რა იყო პოლონეთი?—8. რა მდგომარეობაში იყვნენ გლეხობა და თავდაზნაურობა?—9. რად იყო სუსტი პოლონეთი?—10. რა უყვეს მეზობლებმა?—11. ვის ერგო ყველაზე დიდი ნაჭერი?—12. როდის მოხდა კიდევ პოლონეთის გაყოფა?—13. როგორ დაიმორჩილეს პოლონელები?—14. რა უნდა დაერქვას მათ გაყოფას?—15. როგორი გახდა რუსეთი მასაქეთ?

შინაარსი (ზეპირად სათქმელი).

I. რუსეთი მე-XVII საუკუნეში ვრცელი ქვეყანა იყო, მაგრამ ღარიბი, გაუნათლებელი და ნახევარ-აზიურის ხალხით იყო დასახლებული.

II. რუსეთის მეფემ პეტრე დიდმა (1682—1725 წ.) დაიწყო რუსების განათლება და ევროპელების ხსენ-ჩვეულება მიადგინა.

III. პეტრემ წაართვა შვეციის მეფეს ბალტიის ზღვის პროვინციები (1700—1721 წ.) და დააარსა აქსანქტ-პეტერბურგი, რომელიც ტახტის-ქალაქად გახდა.

IV. დასუსტებულს ოსმალებს ეკატერინემ, რუსეთის იმპერატრიცამ (1762—1796 წ.), წაართვა რამდენიმე პროვინცია შავი-ზღვის პირას.

V. შინაურის შუღლით დასუსტებული ჰოლანეთი ძალით გაიყუკნა რუსეთმა, პრუსიამა და ავსტრიამ. გაყოფა სამჯერ მოხდა (1772, 1793 და 1795 წ.).

VI. ესრედ რუსეთი ქვეყნის ერთი უძლიერესთა სახელმწიფოა დასახი გახდა.

ალ. სარაჯიშვილი.

